

ODOTUSTILA

Päivi Mattila

LAB-ammattikorkeakoulu

Muotoiluinstituutti

Medianomi (AMK), Visuaalisen viestinnän koulutusohjelma

Mattila, Päivi: Odotustila

Opinnäytetyö, 48 sivua

Valokuvaus

Kevät 2021

TIIVISTELMÄ

Odotustila on tilaan rakennettava valokuvateos, joka kuvaa lapsettomuuden henkilökohtaisen kokemuksen ja yhteiskunnallisen näkemyksen välistä ristiriitaa. Teoksen pyrkimyksenä on tuoda inhimillisempi näkökulma Suomessa käytävään, syntyvyyden laskun ympärillä liikkuvaan keskusteluun.

Keskeinen kysymys teoksen rakentumiselle opinnäytetyössä on, miten yhdistää yhtenäiseksi teokseksi kahta eri kuvatyyppiä ja näkökulmaa. Lopullinen teos jakaantuu kahteen, toistensa kanssa keskutelemaan osaan; lapsettomien naisten henkilökuviin ja yhteiskunnan asenteita välittäviin kuviin. Henkilökuvat esitetään yksittäin ja rauhallisesti, yhteiskunnan näkemyksiä heijastavat kuvat pääsääntöisesti koottuina ruudukoiksi.

Kirjallinen osuus kuvaa ja pohtii lapsettomuuden näyttäytymistä medioissa ja nyky-yhteiskunnassa sekä lasten hankinnan normatiivista asemaa. Siinä käydään läpi valokuvan luonnetta monimutkaisten ja usein havaitsemattomissa olevien asioiden tulkitsijana sekä nostetaan esiin tähän liittyviä eettisiä kysymyksiä. Tekijä avaa myös omaa työskentelyprosessiaan teoksen takana, sen eri vaiheita ja perusteluita lopulliseen teokseen johtaneille valinnoille.

Avainsanat: lapsettomuus, valokuvateos, yhteiskunta, installaatio

LAB University of Applied Sciences

Institute of Design

Bachelor of Culture and Arts, Degree programme of Visual Communication

Mattila, Päivi: Odotustila

Bachelor's Thesis, 48 pages

Photography

Spring 2021

ABSTRACT

Odotustila is a photographic installation that portrays the contradiction between personal experience and expectations and norms on childlessness of society. The aim of the work is to provide a more human perspective on the discussion going on around falling fertility in Finland.

A focal issue on the thesis is how to build a coherent work that consist of two different types of photography and points of view. In the end the work was constructed from two different parts that communicate with each other. On the one hand there are portraits of childless women and on the other images that pass on the expectations and norms of society. The personal experiences are portrayed linearly to project calm and views of society are presented mostly in the form of grids.

In this report the author describes and ponders on how childlessness is portrayed in media and in the contemporary society, and the role of the normative status of having children. The report maps out the nature of photography when interpreting complex and indiscernible issues and highlights ethical points of view relating to this. The process behind the work and the different stages of it are opened up, and final work is justified.

Keywords: childlessness, photographic work, society, installation-

LAB-ammattikorkeakoulu

Muotoiluinstituutti

Mattila, Päivi: Odotustila

Opinnäytetyö

Medianomi (AMK)

Valokuvaus

Kevät 2021

SISÄLLYS

1. Johdanto	6
2. Lapsettomuus ja yhteiskunta	7
2.1 Miten lapsettomuus näyttäytyy Suomessa tilastojen, tutkimusten ja uutisotsikkojen valossa	7
2.2 Nainen osana yhteiskunnallista koneistoa	8
2.3 Lisääntymisen normi	9
2.4 Pohdintaa miehen roolista lapsettomuuskeskustelussa	11
3 Valokuva yksityisen ja yhteiskunnallisen ulottuvuuden kuvaajana	12
3.1 Lapsettomuuden teema valokuvataiteessa	12
3.1.1 Elina Brotherus Carpe Fucking Diem	12
3.1.2 Raisa Kyllikki Ranta Odotus	14
3.1.3 Denise Felkin Mum's Not the Word - Childless, Childfree	17
3.2 Työskentelyni metodologisia esikuvia	18
3.2.1 Laia Abril	19
3.2.2 Taryn Simon	22
3.3 Valokuvan ominaisuudet keskustelun ja hienovaraisten tunteiden herättäjänä	22
3.4 Eettiset kysymykset	25
4 Prosessi	31
4.1 Työni aloitus ja hankaluudet metodologisen kurssin aikana	31
4.2 Millä metodilla kuvata lapsettomia?	33
4.3 Henkilökuvat inhimillistäjinä	38
4.4 Henkilökuvien eettisyydestä ja vallankäytöstä	41
4.5 Miten tuoda kuvallisesti esiin yhteiskunnallista keskustelua ja sen luomaa painetta	42
4.6 Kuvateoksen rakentaminen tilaan; miten saada teoksen osat toimimaan keskenään	47
5. Lopuksi	48

Lähteet

1. JOHDANTO

Syntyvyys Suomessa on laskenut tasaisesti 2010-luvulle tultaessa ja 2020-luvun alussa syntyvyys on hiponut mittaushistorian alhaisimpia lukuja. Lapsettomuuden syyt ja seuraukset ovat synnyttäneet paljon keskustelua yhteiskunnassa niin valtakunnan medioissa, erilaisissa työryhmissä kuin keskustelupalstoilla. Suomen alhainen syntyvyys nähdään niin sosiaalipoliittisena kuin kansantaloudellisena haasteena, jonka ympärillä pyörii suuri joukko tutkijoita, poliitikkoja, seminaareja ja oman elämänsä arvojohtajia. Myös Valtioneuvoston kanslia asetti historiallisen selvityshankkeen keväällä 2020 selvittääkseen väestörakenteen muutoksen syitä sekä kehittämään poliittisia linjauksia kestävän väestörakenteen turvaamiseksi (Valtioneuvoston kanslia).

Lapsettomuus on kuitenkin asia, joka koskettaa ihmisen yksityisimpiä elämänalueita. Oli lapsettomuus sitten itse valittua tai ei, se määrittää suurissa määrin lapsettoman ihmisen elämää ja kokemusta omasta itsestä. (Simpukka.) Yhteiskunta ja sen normit muuttuvat jatkuvasti, mutta lapsettomuuden käsittely normaalina on lähes tabun asemassa. Tämä on johtanut siihen, että lapsettomista on tullut julkisessa keskustelussa lähes vapaata riistaa, joiden elämää voidaan yrittää tulkita ja ohjailta erilaisten käyrien, numeroiden ja barometrien avulla.

Lapsettomana ihmisenä heräsin tähän, kun eräänä aamuna kuuntelin valtakunnan radiosta, kuinka juontaja ja lähetykseen soittavat kuulijat ruotivat lapsettomia ihmisiä miettien, miten syntyvyys saataisiin heidän keskuudessaan nousuun. En voinut ymmärtää, miten jostain itselle niin henkilökohtaisesta ja hauraasta asiasta oli tullut kaikkien huulilla oleva aihe. Aihe, josta jokainen tuntui esittävän mielipiteitään, paitsi lapsettomat ihmiset itse. Mitä enemmän olen yleistä keskustelua seurannut, sitä vahvemmin mieleeni on noussut kysymys siitä, kenelle elämäni ja kehoni lopulta kuuluvat.

Näiden ajatusten pohjalta lähdin työstämään opinnäytetyötäni, jolla haluan tuoda esiin inhimillisemmän näkökulman lapsettomuuden ympärillä käytävään keskusteluun. Tutkimusten mukaan sekä tahattomasti että vapaavalintaisesti lapsettomat kokevat keskustelun kuormittavana, sillä se ei tunnu ymmärtävän aiheen syvyyttä sen kokeville ihmisille (Aarbakke 2008, 22; Kerttula 2017, 49-50). Täten koen, että aiheen käsittely on tästä näkökulmasta erittäin tärkeää ja ajankohtaista.

Opinnäytetyössäni pyrin myös valokuvaajana ratkaisemaan ammatillisena haasteena, miten esittää teoksen sisällä kaksi ristikkäistä näkökulmaa niin, että ne keskustelevat toistensa kanssa, muodostaen kuitenkin yhtenäisen kokonaisuuden. Opinnäytetyöni kuvallinen osuus jakaantuukin ikään kuin kahtia; toisessa osassa kuvaan lapsettomuutta kokevia ihmisiä, toisessa lastenhankinnan normatiivista asemaa ylläpitäviä ja pohtivia yhteiskunnallisia ilmentymiä sekä niiden ympärillä tapahtuvia toimia. Kirjallisessa osuudessa käyn läpi prosessini vaiheita sekä kartoitan lapsettomuuskesustelun näyttäytymistä niin yleisellä tasolla kuin biovallan käsitteen kautta. Pohdin myös valokuvan ominaisuutta herkkien aiheiden ilmentäjänä sekä tähän liittyviä eettisiä kysymyksiä.

2. LAPSETTOMUUS JA YHTEISKUNTA

2.1 Miten lapsettomuus näyttäytyy Suomessa tilastojen, tutkimusten ja uutisotsikkojen valossa

Vuonna 2018 Suomessa syntyvyys oli mittaustilastojen kaikkien aikojen matalimmalla tasolla. Se oli myös kolmas peräkkäinen vuosi, jolloin Suomessa syntyi vähemmän ihmisiä kuin kuoli. Syntyvyyden aleneminen on yleisellä tasolla hyvinvointivaltion tuotosta, mutta Suomessa havaittava, ennätysvauhtia ikääntyvä väestörakenne on kansainvälisestikin poikkeuksellinen. Väestökehityksen yhtenä mittarina käytetään kokohedelmällisyyslukua, joka tarkoittaa lapsilukua, jonka nainen saa keskimäärin elinaikanaan. Vuonna 2020 se oli Suomessa 1,35. (Remes 2019; Tilastokeskus 2020; Valtioneuvoston kanslia.)

Aihe on ollut ihmettelyn aiheena etenkin viime vuosina laajasti eri medioissa. Otsikoissa viljellään dramaattisesti termejä kuten “syntyvyyskatastrofi”, “vauvakato” ja ihmetellään sitä, “miten meidän Suomessa oikein käy”. Syyllisiksi on nostettu erityisesti korkeasti koulutetut naiset ja vuosien aikana miespoliitikot ovat nostaneet puheisiinsa tilanteeseen ratkaisuna myös termiä synnytystalkoot. Tilanne on saanut myös monet mielipidekirjoituksissa tarjoamaan autuaasti neuvojansa siitä, miten lapsia tehdään ja johtavassa asemassa olevat tutkijat löylyttämään kolmenkymmenen korvilla olevia lapsettomia naisia.

Suomessa syntyvyyskeskustelu onkin keskittynyt vuosien ajan tilastojen tarjoilemien numeroiden tarkasteluun ja tulkitsemiseen. Toisin sanoen siihen, miten alhaisen syntyvyyden nähdään vaikuttavan tulevaisuudessa Suomen kansantalouteen, sen kehitykseen ja huoltosuhteeseen. Lastenhankinta on myös vahva kulttuuriimme sidottu normi, joten lapsettomuutta ja sen seurauksia tarkastellaan lähes kaikista muista näkökulmista paitsi lapsettoman ihmisen omasta kokemuksesta. Vapaaehtoista lapsettomuutta on Suomessa tutkittu hyvin vähän, mikä mielestäni kuvaa Suomessa vallitsevaa ilmapiiriä kyseiseen ilmiöön. Kuitenkin syyt lapsettomuuden taustalla voivat johtua myös yhteiskunnallisista haasteista, mikä usein jää keskusteluissa fokuksen ulkopuolelle.

Kulttuuri on kuitenkin murroksessa. Väestöliitto julkaisi vuonna 2020, 16 vuoden tauon jälkeen, uuden Väestöpoliittisen selvityksen Kestävän väestönkehityksen Suomi. Sen tavoitteissa tunnustetaan tämän hetkinen mustavalkoinen ja tulehtunut keskustelu tietyillä väestönkehityksen osa-alueilla, joista mainitaan muun muassa maahanmuutto- ja syntyvyyskeskustelu. Tavoitteisiin onkin linjattu, että väestöpolitiikkaa tarkasteltaisiin kokonaisvaltaisemmin niin, että muun muassa inhimillinen lähestymistapa otettaisiin tarkastelussa huomioon. (Sorsa 2020, 10-11.) Myös Iines Onnelan pro graduna tehdyssä Helsingin Sanomien kirjoitusten kehysanalyysissä todetaan vapaaehtoisesta lapsettomuudesta käydyn keskustelun olleen pääosin positiivista (Onnela 2020, 2). Tämä on mielestäni suunta, joka oli-

si enemmän kuin tervetullut julkisen keskustelun kentälle. Siihen on kuitenkin vielä paljon matkaa, jotta väestöpoliittisessakin keskustelussa nähtäisiin yksilöt numeroiden takana, mutta suunta on mielestäni oikea. Uskaltaisın jopa todeta, että aiheensa puolesta opinnäytetyöni osuu juuri sille otollisimpaan aikaan; asenteiden muutokseen tarvitaan tieteen tekijöiden ja toimittajien rinnalle myös taiteilijoiden tukea.

2.2 Nainen osana yhteiskunnallista koneistoa

On toki tärkeää, että väestörakennetta ja sen kehitystä seurataan, jotta sen muutokset pystytään ottamaan jo ennakoivasti huomioon poliittisessa päätöksenteossa. Kuitenkin Suomessa käytävä keskustelu lapsettomuuden ympärillä tuo mieleeni ranskalaisen filosofin Michel Foucaultin ajatuksen biovallasta, jossa keho nähdään vain poliittisten ja taloudellisten intressien instrumenttina. Yhteiskunnassa toimintaa ohjaillaan haluttuun suuntaan harkiten ja järjestelmällisesti käytettävissä olevan tiedon ja siihen liittyvien valtasuhteiden avulla. (Onnela 1993, 51.) Lisääntyminen nähdään yhteiskunnassamme vahvana normina, mitä Väestöliiton vuosittain tuottamat perhebarometrit, tutkijoiden julkilausumat, mielipidekirjoitukset ja aiheen ylläpitäminen mediassa vahvistavat. Näin pyritään ohjaamaan vastaanottajien, nuorten hedelmällisessä iässä olevien kansalaisten, toimintaa syntyvyyslukua kasvattavaan suuntaan. Lapsettomuuden käsittely vain kansantaloudellisesta ja sosiaalipoliittisesta näkökulmasta jättävät kuitenkin ulkopuolelle kansalaisten yksilölliset kokemukset maailmat ja kokemukset lapsettomuudesta ja lasten hankinnasta. Tällä on omat seurauksensa lapsettomien ihmisten kokemaan rooliin yhteiskunnassa, aiheuttaen kuormitusta ja syyllisyyden tunnetta pahimmassa tapauksessa jo ennestäänkin vaikeassa elämäntilanteessa oleville ihmisille. Kenellä lopulta on valta ja oikeus puuttua siihen, mihin ja miten kukin omaa kehoaan käyttää?

Kun ihmistieteiden synty alkoi tuottamaan ihmisestä uutta tietoa 1800-luvun keskivaiheilla, mahdollisti yksilöistä koottu tieto tiedon tuotannon myös väestöstä, jonka osana ihmisen toisaalta nähtiin entistä voimakkaammin yksilönä. Ihmistä ei kuitenkaan nähty ainutlaatuisena, vaan aina suhteessa muihin. Tutkimus mahdollisti keskiarvojen määrittämisen, josta käytetään myös termiä normi. Kun normi muodostetaan yksilöistä saadun tiedon mukaan, mahdollistaa se yksilön vertaamisen muihin sekä sitä kautta palkitsemisen tai rangaistuksen. (Tuori 2001, 54-55.) Michel Foucault nostaakin esiin normaalistamisen ja siitä kumpuavan normin vallan osaksi yhteiskunnassa vallitsevaa kurin ja valtasuhteiden ylläpitomekanismia. Kun kehot nähdään enemmänkin yhteiskunnan kuin yksilön omaisuutena, luodaan huolellisesti punnittu julkisuusjärjestelmä, jonka tarkoituksena on vahvistaa rikoksen ja rangaistuksen välisen mielikuvan kollektiivista sidettä. Vaikka lapsettomuus ei olekaan perustuslain vastainen rikos, tuo asian julkinen käsittely mieleeni mielikuvan siitä, kuinka lapsettomuutta ikään kuin pidettäisiin julkilausumattomana, moraalisen rikoksena

vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmäämme vastaan. Sen julkisen käsittelyn dramaattinen ja yksipuolinen sävy, politikkojen puheet synnytystalkoista ja rajusti laskevat tilastopylväät vertautuvat ikään kuin Foucaultin esiin nostamiin rikoksen ja rangaistuksen merkkeihin ja kollektiiviseen surujuhlaan, jossa julkisesti surraan kansalaisiin vedoten. Tämän tarkoituksena on asettaa yksilöitä arvojärjestykseen heitä vertaillen, jopa eriyttäen, jotta kansalaisten toimintaa saataisiin ohjattua halutunlaiseksi; minimoimaan poikkeamia, joita lapsettomat naiset vielä edustavat. Tässä on mielestäni myös valitettavan hyvin onnistuttu, sillä vaikka se ei ole syntyvyyden nousuun juuri vaikuttanut, niin esimerkiksi lähes kaikki opinnäytetyötäni varten kuvaamani naiset kertoivat tuntevansa, että he ovat tilanteensa johdosta jääneet osittain kollektiivisen yhteiskunnan ulkopuolelle. (Foucault 2014, 151-154, 244-245, 249.)

Normi on arvottamisen periaate, joka rakentuu määrittämiensä kohteiden mukaan. Se keskittyy vertailevasti asioiden ja ihmisten eroihin, huomioiden vain todennettavissa olevat ominaisuudet. Normi on sokea näkemään ihmisen moninaisena kokonaisuutena; se yksinkertaistaa ja lokeroi mahdollistaen monimutkaistenkin asioiden suoraviivaisen käsittelyn. Toisin sanoen se tekee mahdolliseksi asioiden ja ihmisten objektifioinnin, samanaikaisesti määrittelemällä rajaa normaalin ja epänormaalin välillä. (Tuori 2001, 56-59.)

Normi mahdollistaa toiseuden kokemisen normin ulkopuolella olevissa asioissa ja ihmisissä, jatkuvasti ylläpitäen mielikuvaa toiseudesta varmistaakseen ja vahvistaakseen omaa asemaansa. Normi antaa suojan sen alla oleville asioille; niitä ei tarvitse kyseenalaistaa, toisin kuin sen ulkopuolelle jääviä. Moniulotteisetkin asiat saadaan näyttämään yksinkertaisilta ja suoraviivaisilta ja inhimillisyyksien helposti unohdetaan yleistyksien alle. Näin koen käyneen myös lapsettomuuskeskustelussa. Toiseus antaa ikään kuin luvan enemmistön edustajille ottaa vähemmistö oman suurenuslasinsa alle tarkkailuun ja tutkinnan kohteeksi, heidät itsensä ulkopuolelle jättäen.

2.3 Lisääntymisen normi

Naisen roolilla ja äitiyden normilla on erittäin pitkä ja monimutkainen historia; se on aiheena niin laaja, että en tässä opinnäytetyössä kykene sitä käsittelemään kuin minimaalisena pintaraapaisuuna. Väestöpolitiikka on kuitenkin syntyvyyden osalta koskettanut etenkin naisia, joiden lisääntymismahdollisuuksia tai mahdollisuuksia olla lisääntymättä on rajoitettu tai säädelty lainsäädännöllä ja sen mukanaan tuomilla erilaisilla rangaistuksilla ja pakotteilla (Sorsa 2020, 9). Suomestakin poistettiin vasta 1975 niin sanottu vanhanpiianvero, jossa naimaton ja lapseton henkilö maksoi korkeampia veroja kuin naimisissa oleva ja lisääntynyt (Himberg 2012).

Normit ulottuvat ihmisen koko elämänsäkaareen ja esimerkiksi elämänkaaripsykologian mukaan erityisesti aikuisuuteen liitetään paljon normiodotuksia, joihin kuuluu perheen perustaminen. (Dunderfelt 1997, 97, 106) Patriarkaalisessa maailmassa synnyttäminen ja äidiksi tuleminen nähdään naisen roolin täyttymisenä ja lapsettomat naiset koetaan helposti epäonnistuneina naisina. Psykologi ja tietokirjailija Nefertiti Malaty muistuttaa, että li-

sääntyminen on normina edelleen lähes koskemattomassa asemassa ja etenkin vapaaehtoinen lapsettomuus on hyvin stigmatisoitu, esimerkiksi noin 70% suomalaisista esimerkiksi kokee vapaaehtoisesta lapsettomuudesta yleistyksen kielteisenä asiana (Lehtinen & Sarvas 2018). Tahaton lapsettomuus onkin normien puitteissa helpompi hyväksyä, sillä sen taustalla on kuitenkin halu toimia normin mukaisesti. Tämän johdosta usea vapaaehtoisesti lapseton kertoo jatkuvasti ihmettelyyn ja selitysten vaatimiseen väsyneenä lapsettomuuden syyksi fyysisen kyvyttömyyden, vaikka se ei pitäisi paikkaansa (Lehtinen & Sarvas 2018).

Lasten saanti liitetään vahvasti osaksi aikuistumisen rituaalia. Y-sukupolven kohdalla on alettu puhumaankin pidentyneestä nuoruudesta, sillä ensisynnyttäjien ikä on noussut 30-ikävuoden paikkeille. Yleisen käsityksen mukaan vastuun ottaminen omasta itsestään, opiskeluista, työstä ja taloudesta ei riitä, vaan aikuisen statuksen saavuttamiseksi vastuun tulee olla kokonaisvaltaisempaa ja painoarvoltaan moniulotteisempaa. Vaikka nykykulttuurissamme aikuisuuden painopiste on siirtynyt sosiaalisessa maailmassa tapahtuvista siirtymistä henkiseen itsenäistymiseen ja kypsymiseen, on lapsetonta ja etenkin naimatonta naisia hankala lokeroita. Lapsettomat, ja etenkin kaupungissa asuvat naiset, nähdäänkin usein itsekeskeisinä, valikoivina ja ikuista nuoruuttaan elävinä. Alle 40-vuotiaita lapsettomia naisia ei nähdä aikuisina, vaan he jäävät yhteiskunnan ja yleisen suhtautumisen määritelmässä jonkin välimaastoon muista elämäntilanteistaan riippumatta. He joutuvat perustelemaan jatkuvasti valintojaan ja elämäntilannettaan, sillä he ovat rikkoneet naisen elämäntilanteen kulttuurisesti liitettyä ikäjärjestystä. (Ketokivi 2014, 100-102, 111; Kelhä 2014, 201.)

Koska normi muodostetaan ryhmästä, jota se koskee, se ei koskaan kuitenkaan ole staabiili määre. Normitettu ryhmä on aina jatkuvan muutoksen vallassa, eikä sille voida antaa ajallista määrettä. (Tuori 2001, 58.) Täten normeja voi muuttaa ja ne myös muuttuvat yhteiskunnassa vallitsevien arvojen muuttuessa. Siinä missä esimerkiksi ennen paheksuttiin normin vastaisina muun muassa avioeroja ja avoliittoja, on lapsettomuus noussut tämän hetken yleiseksi kummastelun ja kauhistelun aiheeksi (Lehtinen & Sarvas 2018). Nostamalla lapsettomuutta monipuolisemmin esiin julkisessa keskustelussa ja esimerkiksi taiteen keinoin, ei sen asema normien ulkopuolella välttämättä enää ole sitä jonkin ajan kuluttua. Mielenkiintoinen esimerkki tästä on kirjallisuuden tohtori Elli Lehikoisen näkemys (2020), joka uskoo, että reaalityodellisuuden sijoittuvat teokset tulevat ottamaan entistä enemmän kantaa lisääntymisen poliittisiin ja eettisiin puoliin, missä tällä hetkellä lisääntymistä käsitellään suurimmaksi osaksi valkoisten parisuhteessa elävien koulutettujen heteroiden näkökulmasta. Hänen mukaansa keskustelu siitä, onko lisääntyminen ylipäättään universaali ihmisoikeus, on vasta alkamassa. Tämän ajatuksen siivittämänä opinnäytetyöni pyrkiikin osaltaan osallistumaan myös lisääntymisen normin uudelleen määrittämiseen ja lapsettomuuteen liittyvän tabun purkamiseen. Mitä paremmin lapsettomat ihmiset nähdään inhimillisinä ihmisinä, sitä vähemmän heidät halutaan mahduttaa kapea-alaiseen normiin.

Lapsettomuutta teemana on käsitelty ja käsitellään myös valokuvataiteen keinoin. Tähän aiheeseen palaan kuitenkin laajemmin luvussa 3.1.

2.4 Pohdintaa miehen roolista lapsettomuuskeskustelussa

Lapsettomuuskeskustelussa tuntuu systemaattisesti jäävän yksi ihmisryhmä lähes täysin ulkopuolelle; nimittäin miehet. Kun puhutaan syntyvyyden laskusta tai kasvusta, osoittaa sormi täysin pelkästään naisia kohtaan. Puhutaan esimerkiksi uranaisista, jotka jättävät lapset hankkimatta uralla etenemisen takia, mutta missään välissä en ole kuullut puhuttavan samaan sävyyn uramiehistä. Lapseton mies ei näytä yhteiskunnan silmissä olevan samanlainen ongelma, kuin lapseton nainen. Tämä tulee mielestäni ilmi jo siinä, miten suuri ero on naimatonta ja lapsetonta miestä ja naista kuvaavien sanojen konnotaatioissa vanhapoika/poikamies ja vanhapiika. Kuitenkin tällä hetkellä jo joka kolmas 40-vuotta täyttänyt mies on lapseton (Jalovaara 2019). Mistä tämä johtuu?

Naisen rooli synnyttäjänä on toki sidoksissa täysin naisen fysiologiaan, mutta poikkeuksetta, jotta hedelmöittyminen tapahtuisi, siihen tarvitaan tavalla tai toisella myös miehen panosta. Kuitenkaan suurennuslasin alla eivät ole miehet, jotka eivät halua hankkia lapsia tai eivät voi niitä syystä tai toisesta saada. Tämä on mielestäni erikoinen havainto, sillä suurin osa hedelmällisessä iässä olevista ihmisistä toimii, tai uskoisin että ainakin tahtoisi toimia, parisuhteissa, joissa on aina kaksi osapuolta. Ideaalitulanteessa tämän päivän parisuhteissa tehdyt valinnat ja tulevaisuuden suunnittelu ovat kuitenkin aina yhteisiä päätöksiä, myös lisääntymiseen liittyvissä asioissa. Enemmistöä edustavissa heteropariskunnissa toinen osapuoli on aina mies, joten minkä takia tälle ei julkisessa keskustelussa anneta juuri lainkaan tilaa?

Lapsettomuuskeskustelussa miehen rooli onkin erittäin kapea, lähes olematon ja vailla tunteita. Myös miehen tietoinen valinta olla hankkimatta lapsia tuntuu olevan asia, johon ei suhtauduta niin vakavasti, sillä mies voi tulla isäksi myös tahtomattaan. Itselläni ei ole suoraan sanottuna juurikaan käsitystä, miltä tahaton lapsettomuus oikeasti miehistä tuntuu, eikä vastaani ole tullut kovinkaan montaa artikkelia tai teosta, jossa tätä asiaa käsiteltäisiin. Uskon kuitenkin, että naisen ja miehen kokemukset lapsettomuudesta ovat jollain lailla erilaiset, sillä tahattoman lapsettomuuden kokemukseen naisena liittyy niin vahva fyysinen elementti, joka on sidoksissa naisen kohtuun. Kuitenkin lapsen tekeminen ja isäksi tuleminen on myös miehille merkittävä ja vahva kokemus, jonka puuttuminen varmasti aiheuttaa emotionaalista kärsimystä, silloin kuin se ei ole itse valittu tila. En tiedä johtuuko hiljaisuus tämän aiheen kohdalla siitä, että miehen henkilökohtaiset ja herkäät tunteet ovat olleet pitkään julkisessa keskustelussa myös järkälemäisen, joskin onneksi jo murenemassa olevan, tabun asemassa vähän niin kuin naisen valittu lapsettomuuskin.

Valitettavasti kuitenkin myös tästä työstä puuttuu miesten ääni lapsettomuuden kokijana. Nainen on tämän hetkisen keskustelun keskiössä ja pitkän pohdinnan jälkeen päädyin tähän

ratkaisuun myös siksi, että koen voivani puhua kuvieni kautta vain kokemuksesta, jonka henkilökohtaisesti tunnen. Miehen kokemusmaailma aiheen tiimoilta on itselleni niin tuntematon ja naisena vieras, ettei se ole aihe, joka on minun kerrottavissani. Toivonkin hartaasti, että aihetta nostaisivat esille myös miespuoliset kuvaajat, kuten esimerkiksi lapsettomuusprosessiaan opinnäytetyönään kuvannut Mathias Foster, ja miestenkin näkökulma pääsisi esiin keskustelussa.

3 VALOKUVA YKSITYISEN JA YHTEISKUNNALLISEN ULOTTUVUUDEN KUVAAJANA

3.1 Lapsettomuuden teema valokuvataiteessa

Lapsettomuutta aiheena ovat käsitelleet valokuvan keinoin muun muassa Elina Brotherus, Raisa Kyllikki Ranta sekä Denise Felkin. Nämä kolme teosta käsittelevät lapsettomuutta eri näkökulmista ja lähtökohdista, valokuvauksen erilaisia metodeja käyttäen. Yksi kuvaa taha-tonta lapsettomuutta henkilökohtaisena kokemuksena, toinen yhteistyössä eri lapsettomuuden vaiheissa olevien naisten kanssa ja kolmas lapsettomia sen taakasta ja syistä riisuttuina ihmisinä. Nämä teokset pureutuvat lapsettomuuden henkilökohtaiseen kokemusmaailmaan tunteiden tasoilla liikkuen. Esimerkkiteoksissa kuvaajat käsittelevät lapsettomuuden kokemista tavoilla, joista on löydettävissä paljon pohdinnan aiheita ja inspiraatioita omaan teokseeni ja aiheen käsittelyyn; teokset puhuttelevat ja haastavat katsojaansa eri keinoin ja eri tasoilla. Töissä kuitenkin jäävät yhteiskunnallinen taso ja sen kanssa törmäminen fokuksen ulkopuolelle, jota itse yritän teoksellani tuoda valokeilaan. Esiin nostamani teokset käsittelevät lapsettomuuden kokemista jo niin taitavasti ja vahvasti, että koen yhteiskunnallisen tason kautta tuovani työlläni aiheen käsittelyyn jotakin uutta. Jotain, millä ottaa omaa paikkaani aiheen käsittelyssä valokuvauksen kentällä.

3.1.1 Elina Brotherus Carpe Fuckin Diem

Elina Brotherus käsittelee teoksessaan omaa, vuosia kestänyttä lapsettomuuden prosessiaan. Hän kuvaa omaa matkaansa, tunteitaan ja käytänteitä tuloksettomien hedelmällisyshoitojen parissa. Teos menee hyvin lähelle tekijäänsä ja kuvaa monipuolisesti lapsettomuuteen liittyviä tunteita, hetkiä ja ajatuksia, kertoen lapsettomuudesta henkilökohtaisen kokemuksen kautta.

Brotherus kuvaa teoksessaan itseään ja omaa tunnemaailmaansa (kuva 1 & 2). Kuvat ovat hyvin harkittuja ja tietoisesti rakennettuja, mikä ei silti vähennä niiden kerronnallisuuden rehellisyyttä. Teos nostaa esiin niitä monia tunteita, jotka usein jäävät piiloon julkisen kuvan alle. Niitä, joita ei haluta lausua ääneen ja jotka usein kätketään syvälle sisimpään. Kuvat ovatkin kahdella tasolla tulkittavissa; niistä välittyy tunne, mutta niiden symboliikka on myös tulkittavissa ajatusten, viitteiden ja assosiaatioiden kautta. Kuvat eivät aina pääs-

Kuva 1 & 2 Teoksesta Carpe Fucking Diem (Brotherus 2011-2015)

tä katsojaansa helpolla ja niistä on löydettävissä kerros kerrokselta jotain uutta. Teos vaatii katsojaltaan aikaa. Mitä enemmän sitä on teoksen kanssa käytettävissä, sitä enemmän teos itsestään antaa.

Teos luottaa kuviinsa, josta teoksen katsojana pidän; sen myötä uskallan luottaa myös omaan kykyyni ottaa niistä vastaan sen minkä itse koen merkitykselliseksi. Tekstiä ei tarvita, sillä Brotherus kertoo teoksessaan kaiken kuvillaan, joista ovat luettavissa kaikki kertomuksen osat. Tämä lisää mielestäni teoksen intensiteettiä; kuviin keskittyy niin vahvasti, että tuntuu uskaltavansa kunnolla jälleen hengittää vasta päästyään teoksen loppuun. Kuvat eivät myöskään kilpaile minkään kanssa, niitä ei tarvitse selittää tai avata katsojalle millään niiden ulkopuolisella. Kuvat seisovat omilla jaloillaan, antaen myös kuvien katsojan tehdä sen saman. Tämä luo läheisen suhteen itse teokseen. Tuntuu, kuin meillä olisi ääneen lausumaton yhteys, liittolaisuus. Ilman tekstiä kuvat puhuvat kovempaa ja minä höristän korviani tarkemmin niiden kohdalla. Kun kuvaa ei väritä sitä selittävä teksti tuntuu, että itsekin hiljentyy ja antaa kuvasta välittyvien tunteiden nyansseille enemmän tilaa. Kuvien parissa viettää selvästi kauemman aikaa, sillä ne pitää ratkaista ja tuntea itse.

Tämä on piirre Brotheruksen teoksessa, josta toivoisin saavani edes osan omaan teokseeni. Kun kuvien konteksti on tiedossa, voi yrittää antaa kuvien itsensä puhua omasta puolestaan. En tiedä johtuuko se, että pääsen niin vahvasti teoksen sisään siitä, että itse tunnistan lapsettomana samoja tunteita ja ajatuksia kuvien takana. Olen kuitenkin erittäin vaikuttunut teoksen äänekkästä hiljaisuudesta tarinankertojana. Se on jotain, mikä vaatii tekijältään taitoa. Taitoa, jota yritän myös itselleni tekijänä kerryttää.

3.1.2 Raisa Kyllikki Ranta Odotus

Valokuvateoksessaan *Odotus Ranta* on kuvannut viittä lapsettomuutta kohdannutta naista viiden vuoden ajan. Teos kertoo heidän tunteistaan ja matkastaan kohti haluttua äitiyttä, sen odottamisesta ja peloista sen menettämisestä. Teos keskittyy lapsettomuuden kohtaamisen tunnepuoleen, eikä se esitä tarinallisuudessa muuta kronologiaa kuin ajallisen viiden vuoden jatkumon. Osasta kirjan naisista tulee projektin aikana äitejä, osasta ei. Kaikilla kirjan naisilla on lapsettomuushoitoja takanaan, se tulee naisten elämään ikään kuin kesken ja lähtee samalla tavalla. Tällä teos haluaa korostaa, ettei valmiiksi tulevia tarinoita lapsettomuudesta reaali maailmassa ole. (Ranta 2017, 7–9.)

Teos on tehty yhteistyössä kuvattavien naisten kanssa, jotka ovat sen aikana prosessoineet tilanteitaan valokuvan avulla (kuva 3). Teos keskittyy vahvasti henkilöittensä tunnepuoleen, sen välittämiseen ja kuvaamiseen. Kuvissa on vahvasti läsnä haikeus, herkkä suru ja toivon hauraus. Kuvasarjojen yhteyteen on liitetty tekstit, jotka ovat toimittaja Anna Pihlajaniemen kirjoittamat.

Teos on taittoa myöten hyvin rauhallinen ja viipyilevä (kuva 4). Se antaa paljon tilaa kuvien luomalle herkälle hiljaisuudelle. Se luo hauraan jännitteen, joka seuraa jokaisen naisen matkas-

Kuva 3 & 4 Aukeamat teoksesta Odotus (Ranta, 2017)

sa. Kuvat on kuvattu luonnonvalolla, lukuun ottamatta muutamaa sisätiloissa vallitsevalla valolla kuvattua kuvaa. Luonnonvalo on kuvissa kaunis ja pehmeä, korostaen aiheen herkkyyttä ja henkilökohtaisuutta. Luonnonvalo näyttää kaiken kauniina ja harmonisena ja korostaa kuvattavana olevien henkilöiden haurautta, inhimillisyyttä ja intimiteettiä. Se luo kuvien katsojalle tunteen tunteiden rehellisyydestä. Kuvissa vahvinta onkin tunne, joka tarjotaan suoraan katsojalle koettavaksi tunnetasolla ilman selityksiä tai lisäviitteitä. Koen, että tällä teos pyrkii lisäämään ymmärrystä ja sensitiivisyyttä lapsettomuuden kohdanneita kohtaan, sillä tunteiden kieli ei ole sidoksissa järjen ja logiikan maailmaan vaan sitä luetaan ihmisyyden kautta.

Mielestäni Rannan teoksessa käytetyn luonnonvalon tuoma tunnelma kuviin on niin hieno ja välitön, että halusin tuoda samaa tunnelmaa teokseni lapsettomista ottamiini henkilökuviin. Inhimillisuus ja koskettavuus ovat niitä tunteita, joita myös itse tahdon teokseni henkilökuvilla välittää.

3.1.3 Denise Felkin Mum's Not the Word. Childless, Childfree

Mum's Not The Word -teokseen Felkin on kuvannut 50 lapsetonta naista, joiden syyt lapsettomuuden taustalla ovat erilaisia. Hän on kuvannut sekä tahattomasti lapsettomia että vapaaehtoisesti lapsettomia, mihin teoksen alaotsikko Childless, Childfree viittaa. Teoksen kaikki naiset ovat kuvattu samalla tavalla minimalistisen, luettelomaisen tyylin mukaisesti. Naiset ovat kuvattu ylhäältä päin jokaisen oman, kotoaan tuodun pussilakanan päällä, sikiöasennossa ilman vaatteita, samankaltaisessa valaistuksessa ja samankaltaiselta etäisyydeltä (kuva 5 & 6).

Teoksellaan Felkin pyrkii haastamaan lapsettomia naisia kohtaan asetetut negatiiviset määreet. Sikiöasennossa kuvatut, pussilakanoiden päällä makaavat naiset vertautuvat suojattomiin, vastasyntyneisiin lapsiin. Naiset ovat näin katsojan edessä paljaina, vedoten sisäsyntyiseen impulssiimme suojata ja suojella. Kun katsoo aseistariisuvasti esitettyjen naisten kuvia, on katsojan lähes mahdotonta asettaa heidän päälleen negatiivisia ominaisuuksia, joita lapseton nainen käsitteenä herättää; itsekäs, vanhapiika, vaillinainen ja epä nainen, joka ei tiedä todellisesta rakkaudesta mitään.

Näennäisesti saman ja toistuvan kuvan taustalla on kuitenkin lukuisia eri tarinoita, tunteita ja ajatuksia, joita tuodaan esiin kirjoitetussa muodossa jokaisen kuvan rinnalla. Kuitenkin koen, että kuvien samankaltaisuus alkaa teoksen edetessä käymään hieman puuduttavaksi, eikä alun innostuksen ja ihastuksen jälkeen enää kiinnostavuudessaan yllä tekstin tasolle. Minimalistiset ja luettelomaiset kuvat toimivat ja ovat voimakkaita mielestäni silloin, kun ne esitetään yhdessä; silloin massasta tulee voimaa. Mutta yksittäin näytettyinä ne alkavat kuitenkin latistamaan sitä; jokaisen kuvattavan ennalta määrätty asento ja sen tuoma olemus häivyttävät liikaa kuvattavien yksilöllisyyttä. Se ikään kuin toimii tietynlaisena verhona kuvattavan ja kuvan katsojan välillä; se estää kuvan kautta syvemmin kurkista-

Kuva 5 & 6 Teoksesta Mum's Not the Word. Childless, Childfee (Felkin 2019)

maan heidän tuntoihinsa ja asenteisiinsa omaa elämäntilannettaan kohtaan, jonka itse koen lapsettomuusasiassa tärkeänä. Nimittäin sen, että kuvista itsestään olisi luettavissa asioita tekstin sijaan. Kuvan ja siinä olevan ihmisen tuntoja avaavan tekstin yhdistelmä on myös erittäin käytetty ja mielestäni jo hieman kulunutkin. Haluan omassa työssäni pyrkiä siihen, että henkilökuvani kertoisivat hienovaraisesti itsessään kaiken tarpeellisen ja Felkinin teos toimii hyvänä muistutuksena itselleni liiallisen toiston ja samankaltaisuuden sudenkuopasta. Tietysti myös teoksiemme päämäärät ovat jokseenkin erilaiset, joten tekstien käyttö osana teosta palvelee molempia myös eri tavalla.

Teoksessa pidän kuitenkin siitä, että se esittää lapsettomat naiset laajana ja monipuolisena joukkona, nostaen myös vapaaehtoisesti lapsettomat esille. Aina esillä olevan lapsettomuuden ei tarvitse olla kipeä ja traaginen asia, kolikolla on monia kääntöpuolia. Teoksen tarjoama myötämielinen ja helposti lähestyttävä näkökulma lapsettomuuteen on mielestäni erittäin tärkeä ja tervetullut. Uskon myös, että kuvatuille naisille teokseen osallistuminen on ollut voimaannuttava ja omaa prosessia tukeva kokemus, jonka koen välittyvän teoksen sivuilta. Teoksesta puuttuu itselleni tärkeä yhteiskunnallinen taso, mutta kuten jo aiemmin mainitsin, teoksella on lähtökohtaisesti erilainen päämäärä kuin omallani. Siinä missä myös itse haluan teoksellani korostaa lapsettomien erilaisuutta suhteessa toisiinsa, koen, että Felkinin teoksen päämääränä on päällimmäisenä nostaa esiin se, että oli lapsia tai ei, on jokaisessa oleva ihmisyyys kuitenkin sama.

3.2 Työskentelyni metodologisia esikuvia

Siinä missä teokseni henkilökuvilla haluan vedota katsojan tunteisiin, yhteiskunnan näkökulmaa pyrin kuvaamaan viileän rauhallisesti. Teokseni yhteiskunnallisen tason ilmentämiseksi onkin osoitettavissa kaksi esimerkkinäni toimivaa valokuvataiteilijaa; Taryn Simon ja Laia Abril, etenkin jälkimmäiseltä hänen teoksensa *On Abortion*. Molemmat tuovat töissään näkyviin laaja-alaisia rakenteita, jotka pysyttelevät usein kulisseyksissä piilossa. Heidän tapansa lähestyä ja esittää aiheitaan on moninainen, ja näennäisesti hillitty, mutta voimallinen. Omassa opinnäytetyössäni pyrin kuvallisella puolella hieman samankaltaiseen kvaliliseen ilmaisuun; vähäeleisyyteen, mutta kontekstin myötä voimaa ja kerroksia saaviin kuviin. Esikuvieni myötä olen omaksunut, että reaktioita ja tunteita välittääkseen kuvien ei itessään tarvitse olla selittäviä ja alleviivaavia, mikä on itselleni tekijänä ollut välillä haasteellista. Kun antaa katsojalle ilmaa kuvien ympärillä ja lasit, joiden läpi katsoa, voi suurista ja monimutkaisistakin asioista kertoa hyvin pienesti ja arkisesti. Abrilin ja Simonin lähestymistavat eroavat kuitenkin paljon omasta teoksestani, sillä itselleni on tärkeää lähestyä aihetta tunteen kautta, välittää sitä, sen sijaan että tarkastelisin aiheittani rationaalisemmin ja askeleen kauempana yksilön tasolta. Omassa teoksessani on vahvasti kysymys myös omasta kokemuksestani, Simon ja Abril käsittelevät aiheitaan paljon laajemmassa mittakaavassa, josta

teoksen tekijä on häivytetty taka-alalle. Heidän tapansa rakentaa monimutkaisista aiheista eheitä kokonaisuuksia on itselleni tekijänä kuitenkin vahvan esimerkillinen.

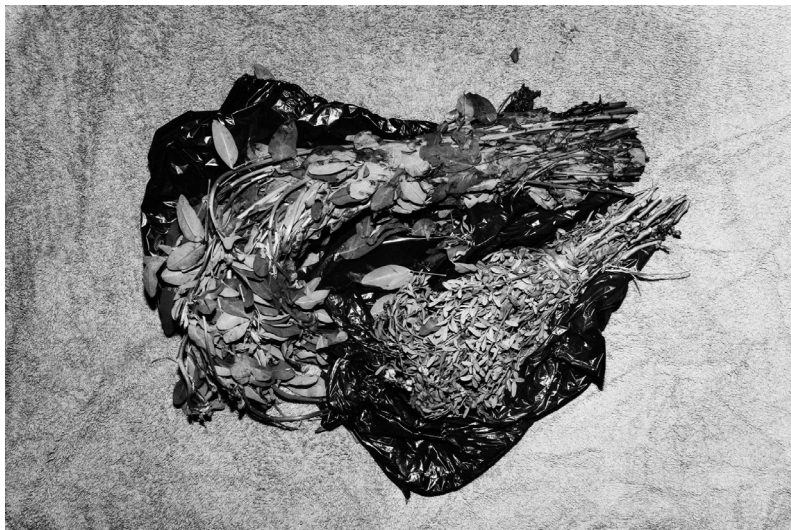
3.2.1 Laia Abril

Laia Abril käsittelee teoksissaan yhteiskunnallisesti painostavia aiheita ja hänen *On Abortion* -teos on ensimmäinen osa hänen laajempaa *A History of Misogyny* -teoskokonaisuutta. *On Abortion* käsittelee abortin kirimalisointia ja sen aiheuttamia jälkiseurauksia monitasoisesti ja laajasti, nostaen esiin ympäri maailmaa jatkuvan naisten lisääntymisoikeuksiin liittyvän sorron. Se liikkuu vertailevasti sekä menneisyyden että nykyisyyden välillä, kartoittaen aihetta niin yksilön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. (*On Abortion*.)

Teos on rakenteeltaan jaettu eri osioihin, joka mahdollistaa aiheen lähestymisen eri näkökulmista ja valokuvallisin metodein niin, että teos on kuitenkin vahvasti yhtenäinen ja vahvan narratiivin omaava kokonaisuus. Teos yhdistää keskenään erityyppisiä ja -tyyppisiä valokuvia (esim. henkilökuvia, rekonstruoituja tilanteita, esinekuvia), arkistomateriaalia ja tekstiä (kuva 7 & 8). Jopa pelkästään henkilökuvien välinen skaala on moninainen; kaikkia kuvia yhdistää kyllä mustavalkoisuus ja visuaalinen minimalismi, mutta niiden esittävyys vaihtelee (kuva 9 & 10). Tämä ratkaisu johtuu osin myös siitä, että Abril on halunnut suojata kuvattaviensa henkilöllisyyttä, sillä abortti on rikos useassa maassa, mutta se mielestäni johdattelee myös liikkumaan laajemmin aiheeseen liittyvällä tunneskaalalla.

Vaikka teoksen materiaali on runsasta, sen tyyli esittää niitä hillitysti ja vähäeleisesti on mielestäni ihailtavaa. Teoksessa onkin erityisen ansiokasta se, miten se pitää linjansa läpikotaisin, eikä sorru paatokseen, vaikka aihetta varmasti olisikin. Juuri siinä on teoksen voima; se herättää tunteita mutta ei tyrkytä niitä. Se auttaa katsomaan ja kohtaamaan erittäin epämiellyttäviä asioita tavalla, joka jättää teoksen katsojalle myös tilaa kokea ja tuntea itse. Koen, että teoksen kuvien painoarvo onkin niiden sisällössä, ei visuaalisessa presentaatiossa. Teoksen hillitty tyyli on sen suuri vahvuus, sillä tarjoillessaan sisältöään viileän rauhallisesti saa teos sen tuntumaan katsojan sisäelimisissä asti.

On Abortion on toiminut teokseni niin sisällöllisenä kuin rakenteellisena esikuvana. Se on mielestäni täydellinen esimerkki siitä, miten luoda laaja-alainen mutta samaan aikaan henkilökohtaisella tasolla liikkuva, ravisteleva teos moniulotteisesta aiheesta. Aiheesta, johon suhtautuu ristiriitaisesti tai hyvin yksipuoliseksi. Teoksen monialaisuus on ihailtava, miten se kulkee yleiseltä tasolta henkilökohtaiselle ja sieltä takaisin. Teoksen rakenne myös vahvistaa ja tukee siirtymiä ja on antanut itselleni esimerkkiä siitä, miten eri tavalla rakennettuja kuvia voi käyttää yhtenäisesti yhden teoksen sisällä. Miten eri tyyliä voi käyttää tehokeinona ja niiden avulla lisätä kuvien välistä vuoropuhelua, rakentaen siltoja sellaisiin aisoihin, jotka ovat usein niin visuaalisesti kuin konkreettisestikin näkyvässä.

Kuva 7 & 8 Teoksesta On Abortion (Abril 2018)

Kuva 9 & 10 Teoksesta On Abortion (Abril 2018)

3.2.2 Taryn Simon

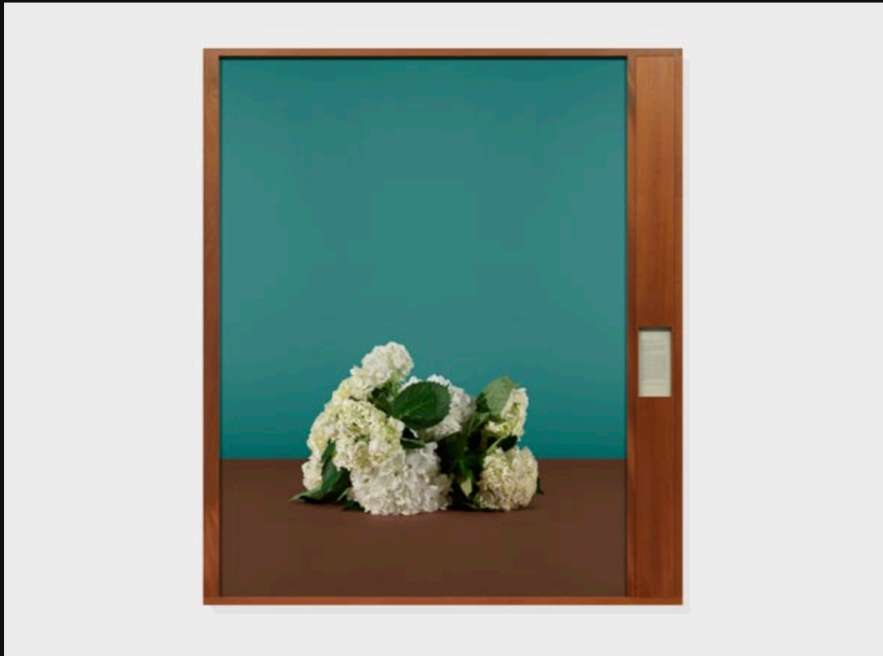
Taryn Simon käsittelee töissään mielestäni viiltävän terävästi ja laajasti valtaa ja tuo teostensa kautta näkyville sen piilossa pidettyjä rakenteita ja järjestäytymistä. Hän tuo näkyvätöntä näkyviin ikään kuin arkisten tekijöiden kautta, tuoden ne näin lähemmäs katsojan omaa kokemusmaailmaa, tehden niistä tutumpia ja helpommin havainnollistettavia. Simonin töiden takana on vahva tutkimuksellisuuteen pohjaava ote, joka näkyy teosten ja niihin sisältyvien tasojen laaja-alaisuudessa. Hän yhdistelee teoksissaan valokuvaa, tekstiä, installointia ja graafista suunnittelua. Hän käyttää teoksissaan arjen estetiikkaa, nostaten valokeilaan asioita ja ilmiöitä, joita emme usein sen alla ole tottuneet tarkastelemaan. Hänen teostensa kuvat ovat itsessään hyvin staattisia, vähäeleisiä ja toteavia. Kuvien valaistus ja estetiikka ovat usein hyvin lakonisia ja yksinkertaisia, mikä korostaa teosten harkemistomaisuutta. Tyylikeinoa, jonka Simon on teoksissaan hionut lähes täydellisyyteen asti (kuva 11).

Taryn Simon kuvaa kohteitaan ikään kuin tunteettoman toteavasti. Hän ei pyri ohjailemaan katsojan tunnemaailmaa esimerkiksi valon ja varjojen kautta eikä johdattelevilla kuvakulmilla. Hän kuvaa kohteensa suoraan ja vähäeleisesti, tehden niistä enemmän laajemman kuvan osia kuin yksittäin merkittäviä ja henkilökohtaisuuden kautta tulkittavia tarinoita. Tämä tukee mielestäni hyvin hänen teoksistaan välittyvää kylmää ja epäinhimillistä näkökulmaa.

Taryn Simonin teokset saavat minut vaikuttumaan niiden laaja-alaisuuden, älykkyyden, kekseliäisyyden ja asioiden yhdistämisen kautta. Hänen teoksensa tuntuvat lähes epätosilta niiden sisällöllisen laajuuden kautta. Hänen rakentamansa kuvien ja tekstin suhde on itselleni kuitenkin vaikuttavinta. Niiden välimaastossa syntyy jotain, joka tuo näkyviin ja havainnollistaa piilossa luikertelevaa, keskittynyttä ja tunteetonta valtaa. Se liikkuu teoksissa kuin sysimusta käärme; sitä ei voi nähdä, mutta sen petollinen ja kylmävä läsnäolo on aistittavissa jokaisessa kuvassa. Simonin kyky tuoda näkyville monimutkaisia rakenteita fyysisen, usein esineellisen arkitodellisuuden kautta, on mielestäni huimaava ja vahvan esimerkillinen itselleni.

3.3 Valokuvan ominaisuus keskustelun ja hienovaraisten tunteiden herättäjänä

Valokuva on vaikeasti määriteltävissä oleva ilmiö. Sille ei ole selkeärajaista selitystä, vaan se asettuu useiden eri alojen risteyskohtiin, mikä antaa sille myös ainutkertaista liikkumatilaa. Valokuvasta puhuttaessa pohditaan usein sen läheistä suhdetta todellisuuteen ja aikaan, joihin sillä katsotaan olevan kiinteämpi suhde kuin toisilla visuaalisilla esittämisen tavoilla. Valokuva ei kuitenkaan ole todellisuuden toisinto, sillä se rajoittuu esittämään todellisuudesta

16/17

Agreement to develop Park Hyatt St. Kitts under the St. Kitts & Nevis
Citizenship by Investment Program
Dubai, United Arab Emirates, July 16, 2012

Range Developments, an affiliate of Hyatt Hotels Corporation based in the United Arab Emirates, and Kiawah Partners, an international residential resort developer, signed an agreement to build and operate a luxury hotel on the Caribbean island of St. Kitts financed under the St. Kitts & Nevis Citizenship by Investment Program.

The Caribbean island of St. Kitts sold citizenship to investors in a Hyatt luxury hotel under its St. Kitts & Nevis Citizenship by Investment Program (CIP). Citizenship rights under the CIP include: tax-free income and no taxes on capital gains, gifts, and inheritance; unlimited eligible dependents; dual citizenship; and visa-free travel to many locations throughout the world, including the U.K., Germany, France, Switzerland, and Canada. Concerns have been raised within the international community regarding the CIP's increasing popularity among citizens from the Middle East and North Africa, as the program allows those who hold dual citizenship under the CIP to circumvent various travel restrictions and economic sanctions. As of 2015, the total cost for a family of four to obtain citizenship through an investment in Park Hyatt St. Kitts was USD 596,000. Investments must be held for a minimum of five years to maintain citizenship, after which time the shares can be sold to subsequent investors, who may also apply for citizenship through the same investment structure. The original investor will still be entitled to maintain citizenship in St. Kitts & Nevis. There is no physical residency requirement for citizenship.

A. *Hydrangea macrophylla*, Big Leaf Hydrangea, Netherlands

Paperwork and the Will of Capital, 2015
Archival inkjet print in mahogany frames with text in windowed compartment
215.9 x 186 cm

vain yhden kaksiulotteisen näkökulman. Nimittäin kameran käyttäjän, joka valitsee näytettäväksi jotakin visuaalisesta todellisuudesta, rajaten etsimen läpi vain pienen osan siitä, mitä sen edessä ja ympärillä avautuu. Valokuvan suhde todellisuuteen on silti poikkeuksellinen, sillä kamera projisoi uskollisesti eteensä aukeavaa näkymää, jälkeä näkyvästä todellisuudesta. Se ei kuitenkaan ole sama kuin oleminen, sillä näkymää ei ole sidottu fyysiseen todellisuuteen. Täten valokuva voi todistaa ainoastaan asioiden näkymistä sen hetken ajan, kun kameran suljin on päästänyt valoa sisään, mutta ei asioiden olemista. (Luukkonen 2009, 131-132; Palin 2009, 12.) Asioiden näyttäytymien todellisuudessamme saa kuitenkin suhteen niihin tuntumaan todellisemmalta, läsnä olevammalta, kuin muissa visuaalisen kerronnan tavoissa, mikä tekee valokuvasta erityisen.

Valokuvaaja ja taiteen tohtori Ismo Luukkonen jakaa suhtautumisen valokuvaan poeettiseen ja suoraan; kahteen traditioon, joiden ominaisuudet ovat kuitenkin löydettävissä jokaisesta valokuvasta. Poeettisessa traditiossa valokuvan näköisyys ja yhteys näkyvään on toissijaista, toisin kuin suorassa traditiossa, jossa valokuvan kyky kohteensa tarkkaan toisintamiseen on keskiössä. Mutta kuten valokuvan häilyvään luonteeseen kuuluu, on poeettisen ja suoran valokuvauksen erottaminen täysin toisistaan kuitenkin mahdollista. Poeettinen valokuvaus nojaa aina suoraan valokuvaan, sillä valokuva on kuitenkin aina optisen laitteen tuottama toisinto sen edessä olevasta näkymästä, riippumatta kuvan ottajan päämääristä. Valokuvan ottamista varten kuvaajan täytyy myös tehdä aina valintoja, joka tekee kuvaamisesta tarkoituksenhakuista, eli myös suora traditio nojaa poeettiseen valokuvaan. Lopulta traditiot näyttäytyvätkin erilaisina esteettisinä toisintoina, joiden tuottamat tulkinnat ovat avainasemassa. (Luukkonen 2009, 134-141). Valokuvaan sisältyvä poeettinen ja suora taso ovat mielestäni juuri valokuvan ominaisuus, jonka avulla valokuvalla on erityislaatuinen kyky lähestyä ja prosessoida elämässämme läsnä olevia asioita suhteessa muihin taiteen aloihin, sillä valokuva kiinnittää ne aina johonkin tietoiseen ajalliseen hetkeen näkyvässä todellisuudessa, jonka merkitys on jokaisen kuvan katsojan itse tulkittavissa.

Valokuvaan sisältyvä poeettisuus liittyy mielestäni valokuvan taiteen traditioon. Se näyttää jotakin, mutta viittaa sillä toisaalle. Toisin sanoen sen ei tarvitse suoraan näyttää jotakin mitä sillä halutaan näyttää, vaan poeettinen ulottuvuus tuottaa merkityksiä yli sen, mitä kuva esittää (Luukkonen 2019, 136). Näin ollen valokuvan kautta on helpompi lähestyä myös vaikeita ja hankalia tunteita aiheuttavia aiheita, sillä niiden kautta voi kertoa asioita ilman, että niitä tarvitsee suoraan tuoda katsojan silmien alle. Se myös mahdollistaa monialaisempaa tulkintaa ja pohdintaa aiheiden äärellä, sillä kuvien viittaukset voivat hienovaraisuutensakin vuoksi johdatella kuvan katsojaa eri tavalla eri aikoina ja eri elämänalueilla. Valokuva antaa myös ilmaa aiheidensa ympärille, sillä sen suhde todellisuuteen tekee sen tavasta näyttää asioita enemmänkin ehdottavan kuin väittävän. Valokuvan suhde näkyvään

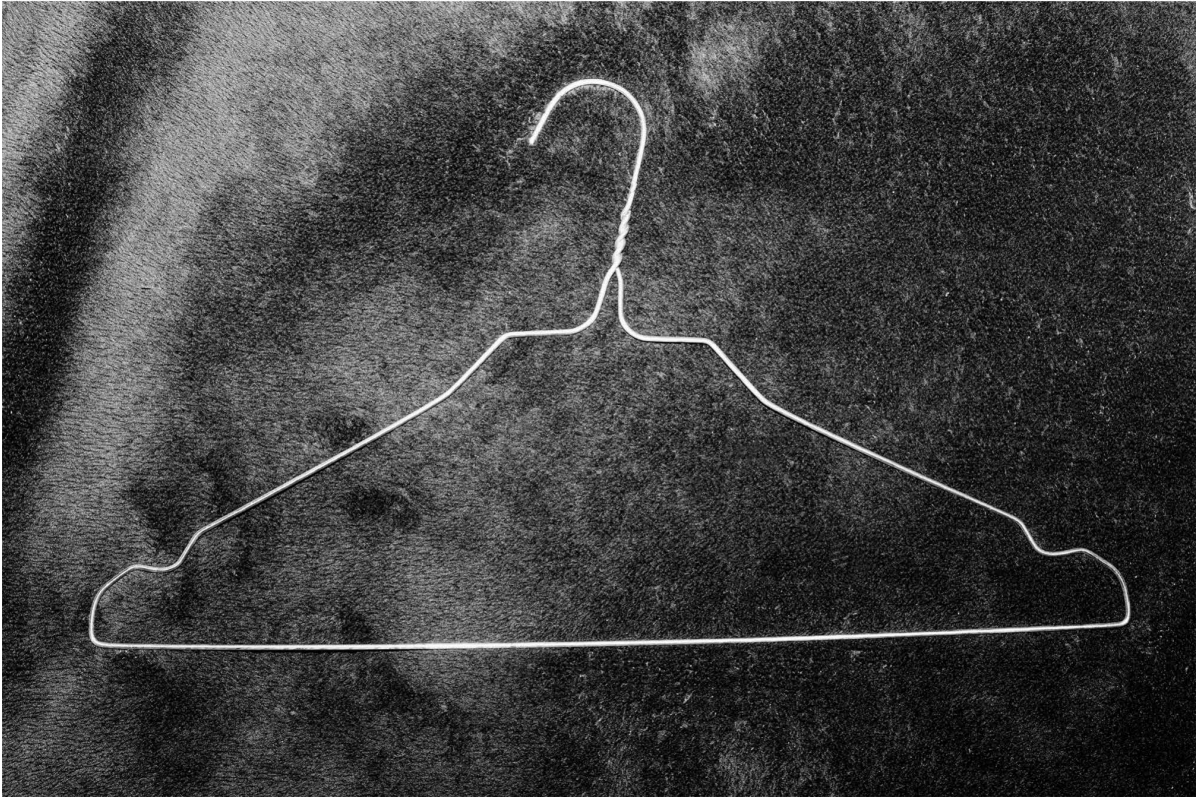
maailmaan saa viitteensä resonoimaan katsojassa eri tasolla kuin useimmissa muissa taiteen muodoissa, sillä valokuvassa on aina mukana jotain, mikä on ollut kuvan ottohetkellä läsnä fyysisessä maailmassa, toisin kuin vaikka ihmiskäden maalaamalla tuottamassa kuvassa.

Myös kontekstilla, jossa kuva esitetään, voidaan johdatella ja vahvistaa kuvan poeettista luonnetta, tuoden siihen lisää kerroksia. Esimerkkinä tästä toimii Laia Abrilin tapa käyttää valokuvan poeettisuutta teoksessaan *On Abortion*, jonka esittelin alaluvussa 3.2.1. Kuva (kuva 12) kontekstistaan irrotettuna esittää neutraalin, suoran representaation varmaan lähes jokaisesta kodista löytyvästä arkisesta esineestä, metallihenkarista, johon kovin harvoin tulee edes kiinnittäneeksi huomiota. Kun kuva esitetään abortista kertovassa teoksessa, muotoutuu sen tulkinnallinen toisinto. Kuva ei ole enää pelkkä kuva henkarista, vaan se on kuva väkivallasta, kärsimyksestä, kivusta ja epätoivosta. Asioista, joita harva katsoja pystyisi katsomaan suoraan, mutta jotka ovat valokuvan poeettisen luonteen ansioista luettavissa pelkkää metallihenkaria esittävästä kuvasta. Tämä tekee valokuvasta myös vahvan välineen; sen poeettisen luonteen avulla voi saada ihmisiä katsomaan ja tuomaan sellaisten asioiden äärelle, joiden suora esittäminen saisi heidät sulkemaan silmänsä tai kääntämään katseensa toisaalle.

Valokuvaan liittyy myös affektiivisia ominaisuuksia; se voi toimia läheisyyden ja yhteyden rakentamisen välineenä. Se liikkuu hyvin henkilökohtaisella tasolla ja luo yhteyksiä ajan ja fyysisten realiteettien ulkopuolella. Valokuvan välityksellä tunnemme saavamme esimerkiksi kontaktin kuvan kohteena olevaan henkilöön, oli meillä ennen kuvan katsomista minikäänlaista suhdetta kuvan henkilöön tai ei (Palin 1993, 9 & 2009, 12, 14). Valokuvan avulla voi tuoda kokemuksia ja tunteita vuorovaikutustilanteeseen, joka ei muuten olisi mahdollista. Jokainen lukee kuvaa omasta sisäisestä maailmastaan käsin ja valokuvan avulla voi peilata, tulkita ja tuoda lähemmäs maailmaa, joka pelkkien kielellisten kuvien perusteella voi jäädä etäiseksi ja tunnistamattomaksi. Taiteen avulla voi nostaa esiin yksilön, mihin perustuu sen voima. Valokuvan synnyttämä erityislaatuinen suhde kuvan kohteen ja katsojan välillä tekee siitä tästä syystä merkittävän tavan käsitellä laajoja ja hahmottomia aiheita osana taiteiden kenttää.

3.4 Eettiset kysymykset

Valokuvaan liittyy aina valtasuhteita ja visuaalisen esittämisen ja katseen rooli on otettu myös hallintakoneistojen ja alistavien mekanismien palvelukseen valokuvan synnystä lähtien. Jo valokuvauksen keksimisen jälkeen, 1800-luvulla, valokuvauksesta tuli tehokas väline samoihin aikoihin syntyneiden ihmistieteiden, kuten antropologian ja fyysionomian palvelukseen. Edellä mainittujen tieteiden mukaan ihmisen fyysiset ominaisuudet heijastivat suoraan ihmisen ominaisuuksia ja luonteenpiirteitä, joten valokuvasta tuli keino ihmisten luokitteluun, vertailuun ja mittailuun. Valokuva mahdollisti tätä

Kuva 12. Teoksesta On Abortion (Abril 2018)

ajatusta tukevien rekisterien luomisen, jotka vahvistivat samalla rotuajattelun mukaisia valtasuhteita. Valokuvan koettiin kuvaavan todellisuutta täsmällisemmin, kuin minkään aikaisemman menetelmän ja henkilökuvat otettiin käyttöön luomalla niistä eräänlaista hierarkkista rotujen arvojärjestystä. Tätä kautta antropologia tarjoi aikalaisilleen teellisen selityksen ja oikeutuksen kolonialismille sekä nationalistisille ja rodullisille etuoikeuksille. (Onnela 1993, 53-59.)

Valokuvan läheinen suhde todellisuuteen liittääkin valokuvan kautta esittämiseen useita eettisiä kysymyksiä, joita on ryhdytty pohtimaan ja nostamaan esiin ymmärryksen kasvaessa valokuvan voimasta. Koska valokuva esittää aina kuvan ottajan käsitystä todellisuudesta, hänellä on myös vastuu siitä, mitä kuvalla haluaa viestiä sen katsojille. Etenkin, jos tuo sitä esiin toisten ihmisten kasvoilla. Valokuva on kuitenkin aina representaatio siitä aiheesta mitä se esittää, eikä mikään asia ole niin kaksiulotteinen, kuin millaisena valokuva sen näyttää. Täten myös sillä, missä kontekstissa kuvaa katsellaan ja mihin se liitetään, on merkitystä. Journalistisessa kontekstissa vastuu ei jakaudu pelkästään valokuvaajalle, vaan myös koko toimitukselle. Kuitenkin valokuvaajana itselleni tärkein fokus on luonnollisesti valokuvaajan vastuussa ja etiikassa.

Lewis W Hine on todennut, että ”valokuva ei valehtelee, mutta valehtelijat voivat valokuvata”, mitä journalistiikan professori Janne Seppänen käyttää teoksessaan Valokuvaa ei ole (Seppänen 2001b, 65) mielestäni oivasti kuvaamaan valokuvaajan roolia valokuvan totuudelle, mutta samalla myös eettisille periaatteille. Jos valokuvaa tarkastellaan vain mekaanisena tapahtumana, valokuvan totuudellisuuden ja eettisyyden tärkein aktiivinen tekijä on lopulta kuvan ottaja itse. Eikä se ulotu pelkästään kuvanottohetkeen, vaan myös siihen, mitä kuville sen jälkeen tapahtuu, kuka ne kuratoi, millä motiivilla, missä yhteydessä, minkälaisen statuksen omaavassa tilassa ja minkälaiselle yleisölle kuvat esitetään. (Seppänen 2001b, 182-183.)

Valokuvassa, oli kuvan kohteena mikä tai kuka tahansa, on aina lopulta kysymys kuvan ottajan subjektiivisesta näkemyksestä ja kokemuksesta. Valokuvan ottaja määrittelee sen, millaisen mielikuvan hän haluaa kuvan kohteestaan välittää kuvan katsojalle. Valokuvaaja onkin aina vastuussa myös kuvattavillensa, minkä johdosta valokuvaajan vastuu ja etiikka nousevatkin keskiöön etenkin silloin, kun tarinaa kerrotaan kuvissa muiden henkilöiden, kuin kuvaajan itsensä välityksellä. Dokumentaarisen valokuvauksen ohjesääntönä on, että kuvaajan ei tulisi käyttää kuvattavaansa henkilöä pelkkänä omien aatteidensa vaatepuuna. Sen sijaan eettisessä valokuvauksessa korostetaan eritoten kuvattavan ja kuvaajan yhteistyötä sekä kuvaajan ymmärrystä ja henkilökohtaista kokemusta ja tietämystä kuvaamastaan aiheesta. (Saraste 1996, 144,149.)

Vaikka nykyään ymmärrys niin valokuvaa kuin ihmisten moninaisuuttakin kohtaan on lisääntynyt, on valokuva edelleen väline myös toiseuden ylläpitämiseen ja luomiseen. Valokuvan avulla on helppoa, joko tietoisesti tai tiedostamattaan, yksinkertaistaa, yleistää ja toistaa mielikuvia, jotka pohjautuvat jo olemassa oleviin mielikuviimme. Hyvän tapausesimerkin tästä tarjoaa Anna Tervahartiala Journalistiikan pro gradussaan *He*, josta ei koskaan tule me (2016), joka tarkastelee Juha Metson ja Juha Vakkurin 2014 ilmestynyttä *Voodoo -Afrikkalaista arkea* -teoksen tarjoamaa yleistävää kuvaa Afrikasta ja Beninistä. Teoksen kuvat lumoavat visuaalisuudellaan, mutta niiden sisältö ja niitä kehys-tävä teksti tarjoavat hyvin yksipuolisen ja ulkopuolisen ikkunan Beninissä elävään voodoo -kulttuuriin, joka ruokkii jo ennestään länsimaissa elänyttä mielikuvaa mystisestä ja villistä Afrikasta, joka leimaa koko suuren maanosan jo 1800-luvulla lähetyssaarnaajien maanosasta synnyttämään mielikuvaan (kuva 13). Minkä tärkeän näkökohdan Tervahartiala nostaakin työllään esiin on se, että sen sijaan, että valokuvat toimisivat ikkunoina vieraisiin maailmoihin, ne heijastavatkin peilin lailla sen, miten kohdata jokin itselle vieras ja miten se koetaan mahdolliseksi näyttää. Ne tapahtumat, jotka kuvaaja tallentaa, edustavat sitä, minkä hän itse kokee näkemisen arvoiseksi. Tällöin herääkin kysymys, kenen ehdoilla kuvilla kerromme. Tervahartiala puhuu rakennetun fiktion käsitteestä, joka syntyy ideologisista näkymistä. Rakennettu fiktio nousee esiin silloin, kun jokin näytetään sen pohjalta, miten sen oletetaan näyttäytyvän. Tämä nostaa kuvaan ideologisia tulkintoja ja saa samaistumisen kohteen siirtymään kuvattavien sijaan itse kuvaajaan. (Tervahartiala 2016, 67-69, 83.)

Etenkin dokumentaarisen ja journalistisen valokuvan yhteydessä nostetaankin esiin kysymyksiä siitä, kuka voi esittää, mitä ja miten. Painotetaan kuvaajan omaa ymmärrystä aiheeseen, jota on kuvillaan tulkitsemassa. Nämä ovat mielestäni tärkeitä kysymyksiä, sillä rakennettu fiktio on usein myös tiedostamatonta, oikeastaan aina läsnä, sillä myös totuus käsitteenä on itsessään hyvin häilyvä. Tämän takia on oleellista kiinnittää omaan toimintaansa, käsityksiinsä ja motiiveihinsa huomiota, jotta kykenisi kuitenkin toimimaan mahdollisimman kestävien ja globaalia niin ihmis- kuin elämänarvoa tunnustavilla, kunnioittavilla ja palvelevilla tavoilla. Osallistua niin paikallisesti kuin maailmanlaajuisestikin rakennettujen toiseuden haitallisten rakenteiden purkamiseen niiden ylläpitämisen ja vahvistamisen sijaan. Tai ainakin tulisi pyrkiä tähän, vaikka en usko, että se on koskaan täysin mahdollista, sillä katsomme aina omaan kulttuuriimme pohjaavien käsitysten läpi maailmaa, halusimme sitä tai emme.

Kuva 13. Teoksesta Vodoo - Afrikan arkea (Metso 2014)

4 PROSESSI

4.1 Työni aloitus ja hankaluudet metodologisen kurssin aikana

Aloitin aiheeni työstämisen jo syksyllä 2019 opintoihin kuuluvalla metodologisen työskentelyn kurssilla. Koin olevani valokuvaajana aika suoraviivainen ja olin aikaisemmissa töissäni käsitellyt hyvin kepeitä ja arkisia aiheita. Kurssin aikana halusin kuitenkin kokeilla kykyjäni käsitellä valokuvan kautta jotakin monimutkaisempaa ja sisällöltään kantaaottavampaa aihetta.

Ikävuotta 35 pidetään lapsen hankinnan näkökulmasta naisen “parasta ennen” -päiväksenä, sillä sen jälkeen naisen helmällisyys lähtee rajuun laskuun. Tuona syksynä täytin itse 35, mikä nosti itselläni oman, tahattoman lapsettomuuteni aivan uudella tavalla pinnalle. Samoihin aikoihin kuuntelin ahdistuneena radiosta useana päivänä toistuvaa puhetta lapsettomuudesta sellaisten ihmisten suusta, joilla ei ollut aiheeseen mitään omakohtaista kosketuspintaa. Olin löytänyt aiheeni; keskustelun, johon halusin työskentelylläni tuoda esiin oman näkökulmani.

Aiheen käsittely tuntui kuitenkin siltä, kuin olisin hypännyt valtamereen ilman kellukkeita. Siihen liittyi niin paljon tunteita, ajatuksia, faktoja ja suuntia. Toisin sanoen en oikein saanut kiinni siitä, mitä täsmälleen ottaen halusin kuvata ja miten olisin sen tehnyt. Koska itse olin tahattomasti lapseton, halusin myös kuvata muita kaltaisiani, joita en kuitenkaan kamerani eteen löytänyt, sillä en osannut sanallistaa sitä, mitä halusin tarkalleen ottaen kuvata. Päädyin lopulta kuvaamaan itseäni, mutta se tuntui ahdistavalta (kuva 14). Yritin kuvata tuntejani elinympäristöni kautta, mutta se tuntui riittämättömältä ja hieman epäoleelliselta (kuva 15). Sain yhteyden Turun yliopiston alaiseen lapsettomuutta tilastojen avulla tutkivaan tutkijaan. Silloin tunsin, että olin päässyt jonkin tärkeän jäljille.

Kontaktini kautta pääsin osallistumaan hyvinvointivaltion tulevaisuutta pohtivaan seminaariin. Jähmetyin paikoilleni, kun yhtäkkiä ympärilläni olevat tutkijat äänestivät älypuhelimillaan screenille ilmestyneeseen kyselyyn, kuinka tärkeänä kokevat syntyvyyden nousun Suomen tulevaisuuden kannalta. Tunsin jääneeni oman kokemusmaailmani kanssa täysin tilanteen ulkopuolelle. Tuntui, kuin olisin jostain toisesta ulottuvuudesta sen joukon keskellä, joka croisantteja syöden pohti ja yritti ratkaista kaltaisten naisten lisääntymistä. Miten koko elämäni voidaan laittaa yhteen napin painallukseen ja millä oikeudella muilla oli oikeus siihen kajota? Siinä hetkessä työni suunta määrittyi; halusin kuvata sitä yhteentörmäystä, joka on yhteiskunnallisen keskustelun ja lapsettoman kokemusmaailman välillä. Mutta miten kuvata sitä? Miten tuoda työhön tilastoja ja dataa? Ja miten yhdistää ne kaikkiin muihin kuviini? Näiden kysymysten kanssa haparoin ja lopulta ajan käydessä vähiin annoin periksi.

Kuva 14 & 15 Teoksesta Thread

Kuva 16. Teoksesta Odotustila - alunperin kuvattu sarjaan Thread

Kurssin aikana syntyi sarja, joka kantoi nimeä Thread. Lopulta sarja kuvasi ainoastaan omia tunteitani tahatonta lapsettomuuttani kohtaan ja sen tuomaa tunnetta yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä. En ollut halunnut tehdä sarjaa pelkästään tahattoman lapsettomuuden surusta, mutta juuri sellaisen olin mielestäni tuottanut. Koin, että sarjani oli epäonnistunut tavoitteessaan. Hautasin sarjani vähin äänin kovalevylleni ja vannoin itselleni, että sinne se jäisi. Kuitenkin koin, että alkuperäinen aiheeni oli niin tärkeä, että puolen vuoden päästä kaivoin kuvani kovalevyltä uudestaan esiin.

Kaikki tämä oli kuitenkin prosessini kannalta tarpeellista. Etenkin oppi siitä, miten tärkeää on kuvaajan oma suhde käsittelemäänsä aiheeseen. Saman aikaisesti kun yritin työstää lapsettomuudesta käytävän keskustelun ja kokemuksen ristiriitaa yleisemmällä tasolla, työstin myös omaa, kipeää lapsettomuuttani. Oman kokemukseni vahvuus tuntui peittävän alleen kaikki muut äänet ja sävyt, enkä kuitenkaan halunnut jakaa omaa voimakasta kokemustani yleisesti. Tästä tilanteesta johtuen oli lähes mahdotonta tarkastella käsittelemääni aihetta ja omia kuviani yleisemmällä, itsestäni ulkopuolisella tasolla.

Kun palasin uudestaan aiheen pariin, olin saanut suhteen omaan lapsettomuuteeni käsiteltyä niin, että pystyin suhtautumaan siihen tyynesti. Sen myötä myös omat ajatukseni niin itse aiheesta kuin sen tavoitteista jäsenyivät ja kirkastuivat. Kävin kaikki kuvani läpi ja pystyin tarkastelemaan niitä uusin silmin. Thread hajosi, mutta sen palikoista lähdin rakentamaan uudella visiolla opinnäytetyötäni siihen suuntaan, mistä olin alun alkaen aihetta halunnut tarkastella. Nostin uudelleen yhteiskunnallisen keskustelun kuvaamisen osaksi sarjaa – haaste, jonka kanssa olin Treadin kanssa jo keinojen puuttuessa luovuttanut.

4.2 Millä metodilla kuvata lapsettomia?

Kun aloitin työstämään teostani uudestaan, tärkeäksi itselleni nousi se, että kuvaisin teostani varten myös muita lapsettomia kuin itseäni. Tällä tavoin lapsettomuus ei henkilöityisi yhteen ihmiseen vaan auttaisi näkemään, että kyseessä on laajempi ilmiö, kuin yksittäisen henkilön kokemus. Lapsettomuus on elämäntilanteena niin laaja, ettei sitä mielestäni yhden ihmisen kautta saisi tuotua riittävästi esille. Tavoitteenani oli kuvata yhteiskunnan ja henkilökohtaisen kokemuksen yhteentörmäämistä, joten halusin nostaa lapsettomuuden esiin kollektiivisemmalla tasolla, en vain yhden ihmisen kokemuksena.

Mietin pitkään, minkälaisia lapsettomia halusin teostani varten kuvata. Kuvaisinko pelkästään naisia vai sekä miehiä että naisia, pariskuntia, sinkkuja, vapaaehtoisesti lapsettomia, tahattomasti lapsettomia, näitä kaikkia vai keskittyisinkö vain yhteen, ennalta rajaamaani ihmisryhmään. Päädyin lopulta kuvaamaan vain naisia, mihin esitin perustelut luvussa 2.4. Mitä pidemmälle opinnäytetyöni teemaa mietin, sitä enemmän itselleni vahvistui ajatus, että jokaisen yksilölliset syyt ja tarinat lapsettomuuden takana eivät lopulta ole teokseni aiheelle niin relevantteja kuin se, miltä yhteen törmääminen tuntuu. Lapsettomuuskeskustelu kos-

Kuva 17 Teoksesta Odotustila

kettaa ja kuormittaa yhtälailla sekä vapaaehtoisesti että tahattomasti lapsettomia, joten päätin, että oli tärkeää saada teokseeni monista syistä lapsettomia.

Päädyin rajaamaan kuvaamani naiset vain iän perusteella. Lääketiede korostaa 35-ikävuotta naisen hedelmällisyyden kannalta kriittisenä rajapyykkinä. Naisen on mahdollista tulla raskaaksi myös yli 40 vuoden iässä, mutta se nähdään se äitiyden kulttuurisessa konstruktiossa jo moraalisesti kyseenalaisena ikänä ensisynnyttämiseksi. Niin sanottu biologinen kello asettuu kussakin vallitsevassa kulttuurissa siihen kohtaan, jossa katsotaan, että naisen tulisi jo olla perheellinen. Pohjoismaissa sen katsotaan asettuvan noin kolmenkymmenen ikävuoden kohdalle. (Kelhä 2014, 205-206, 210.) Toki lapsettomia on myös nuoremmissa ikäluokissa, mutta siinä iässä on vielä todennäköisempää saada tai hankkia lapsia. Mitä vanhemmaksi tulee, sitä todennäköisemmin lapsettomuus on loppuelämän kestävä tila. Kolmekymmentä on myös ikä, joka nousee jatkuvasti esiin julkisessa keskustelussa. Näistä syistä päädyin rajamaan, että kuvaamani naiset ovat yli 30-vuotiaita.

Kuvattavat löysin sosiaalisen median kautta. Laitoin ilmoituksen paikalliseen naisten Facebook -ryhmään ja otin yhteyttä lapsettomien yhdistykseen Simpukkaan, joka jakoi ilmoitustani omilla kanavissaan. Omasta lähipiiristäni löytyi myös muutama kuvauksiin halukas, sillä opinnäytetyötä tehdessäni pystyin selvästi ilmaisemaan ja kertomaan, mitä olin tekemässä ja miksi. Kuvattavien löytäminen ei ollut kuitenkaan helppoa ja kontaktoimiseen meni lopulta kuukausia. Omasta lapsettomuudesta puhuminen omilla kasvoillaan tuntui arveluttavan monia, eikä asian julkiseksi tekeminen ole niin yksinkertaista vallitsevassa kulttuurissamme. Lopulta kuitenkin sain yhteyden kuvattaviini, joista kaikki kokivat tärkeäksi, että aihe nousisi julkiseen keskusteluun myös lapsettomien näkökulmasta.

Päädyin pitämään itseni mukana sarjassa ja valitsin metodologisen kurssilla kuvaamistani kuvista kuvan, joka puhutteli itseäni eniten (Kuva 17). Kuvan pitäminen sarjassa tuntui tärkeältä itselleni niin henkilökohtaisella kuin yleisemmälläkin tasolla. Tietenkään teoksen katsojat, jotka eivät minua tunne, eivät välttämättä huomaa kädessäni olevaa itselaukaisinta, eivätkä näin tiedä, että teoksen tekijä on osana teosta. Eikä se tunnu niin oleelliselta. Merkityksellistä on se, että aiheen ollessa itselleni niin tärkeä ja henkilökohtaisesti koskettava, olen siinä myös tasa-arvoisesti mukana. En vain teoksen ulkopuolisena voimana, vaan olla siinä mukana niin teoksen tekijänä kuin itse aiheen kokijana. Sillä jouduin tekemään paljon henkilökohtaista työtä aiheen parissa eikä siitä julkisesti puhuminen ole ollut kovin helppoa, itseni liittäminen osaksi teosta tuntuu yllättävän voimaannuttavalta. Tekemällä tämän koen, että annan arvoa niin itselleni oman elämäkokemukseni keskellä kuin myös muille teoksessani esiintyville naisille. Laittamalla myös itseni esille voin paremmin myös arvioida sitä, miltä muista kuvatuistani tuntuu olla teoksen osana. Valokuvaus on lopulta aina subjektiivista ja liittämällä oman itseni näkyväksi osaksi teostani tunnustan samalla, ettei teokseni pyrikään olemaan muuta.

Valikoitunut metodini lapsettomien henkilökuvien kuvaamiseen

Halusin kuvata kaikki kuvattavani heidän kotonaan, heidän omassa ympäristössään. Paikassa, jonka henkilökohtaisuuteen ei julkisessa keskustelussa yllätä. Koti ympäristönä antaa kuitenkin yllättävän paljon viitteitä siitä, minkälaisia, minkälaisessa elämäntilanteessa ja elämäntyyliä olevia ihmisiä siellä asuu. Koti on myös paikka, joka toimii eräänlaisena todistajana arjen olemassaolosta, minkä halusin teokseni myötä jakaa sen katsojalle. Halusin myös, että kuvattavat saivat itse valita, mitä vaatteita kuvatessa pitivät. Annoin kuitenkin jokaiselle ennen käyntiäni ennako-ohjeistuksen, jossa toivoin, että kuvatessa olisi päällä sellaiset vaatteet, mitä yleensäkin pitää kotona päällään. Oleellista oli, että kuvattava itse koki olonsa luonnolliseksi siinä, mitä ylleen valitsi. Olen iloinen siitä, että osa kuvattavista oli valinnut päälleen selvästi rennompia kotivaatteita niin sanotun edustusilmeen sijaan. Tämä mielestäni auttaa lisäämään kuvattujen arkista läsnäoloa, sitä henkilökohtaista tilaa, johon ei usein vieraita päästetä kurkistamaan, mitä kuvillani pyrin hakemaan.

Kuvaaja voi vaikuttaa siihen, miten kuvaa luetaan, esimerkiksi kuvan rajauksella, valolla ja kompositiolla (Luukkonen 2009, 135). Henkilökuvieni tavoite on näyttää kuvattavien ihmishimillisuus ja herkkyyks kontrastina lapsettomuuskeskustelun kovuudelle, joten valitsin kuvata heistä kokovartalokuvat. Halusin tällä tuoda ihmiset kuvaan kokonaisuutena; ei pelkästään puhumaan kasvoillaan vaan koko heidän kehonsa kielellä. Nonverbaalisen ilmaisun muotoihin kuuluvat kasvojen ilmeen ja kehon asennon lisäksi myös muun muassa toimijoiden vaatetus, ulkonäkö ja ympäristö (Seppänen 2001a, 103). Kuviini halusin sisällyttää niin paljon viitteitä kuvattavieni persoonista kuin se olisi mahdollista.

Pyysin, että kuvattavani olisivat mahdollisimman luonnollisia kuvissa, niin asentoa kuin kasvojen ilmettä myöten. Käytettäväksi valoksi valitsin luonnonvalon, mikä oli haaste, sillä henkilökuvien kuvaaminen osui vuoden pimeimpään aikaan. Kuitenkin koin, että luonnonvalon avulla saisin kuviin herkemmän ja intiimimmän tunnelman. Luonnonvalo on usein hyvin pehmeä ja se mielestäni tuo hieman ylevöittävää hehkua sen valaisemiin kohteisiin. Toki kuvaaja, ainakin taitava sellainen, hallitsee myös luonnonvaloa, mutta luonnonvalo tuo ainakin itselleni vaikutelman myös itse kuvaustilanteen luonnollisuudesta verrattuna keinovalon käyttöön. Keinovalo korostaa omasta mielestäni kuvaushetken teennäisyyttä, ikään kuin alleviivamalla sitä, miten tilanne on tarkoituksenmukaisesti tuotettu ja arkitodellisuuden virrasta tietoisesti irroitettu hetki. Sitä on toki myös luonnonvalolla otettu kuvakin, mutta luonnonvalon käyttö hämää kuvan katsojaa paremmin unohtamaan kuvaajan tietoisien läsnäolon kuvaushetkessä. Tämä mielestäni helpottaa ja vahvistaa kuvan kohteen ja kuvan katsojan välistä kontaktia, tehden kuvaushetkestä katsojan silmissä uskottavamman ja helposti lähestyttävämmän. Koen, että luonnonvalon valinta on omalla kohdallani halutunlaisen tunnelman valinta. Se luo rauhan, hiljaisuuden ja pysähtyisyyden tunnetta, jolla halusin henkilökuvani virittää (kuva 18).

Kuva 18. Teoksesta Odotustila

Kuvattavien asentoihin annoin lähes vapaat kädet, tärkeintä oli se, että kuvattava tunsi olonsa mahdollisimman luonnolliseksi ja rennoksi. Kuvattavieni rentouttamisessa en koe onnistuneeni niin hyvin kuin olisin halunnut, sillä kuvattavien pienistä kehon eleistä näkee merkkejä heidän jännittyneisyydestään kameran edessä. Tämä on kuitenkin asia, missä voin aina jatkaa kehittymistä. Uskon, että mitä enemmän ihmisiä kuvaa, sitä enemmän myös itse tilanteessa rentoutuu, mikä välittyy eteenpäin kuvattaville.

Ainoa ohje minkä kuvattavilleni annoin oli se, että halusin jokaisen kuvattavan katsovan kameraan. Halusin luoda kuvan kohteen ja katsojan välille katsekontaktin, jonka avulla kuvien katsoja edes hetkellisesti kohtaa kuvan kohteen. Katsoo heitä silmästä silmään ja täten tunnustaa heidän ihmisyytensä (kuva 19).

4.3 Perustelua henkilökuvien käyttämiselle inhimillistämisen välineenä

Henkilökuva auttaa mielestäni teokseni kontekstissa ymmärtämään, että ihmisen sulkeminen ja yleistäminen jonkin tietyn määreen, kuten ”lapseton”, alle on lopulta täysin mahdollista. Henkilökuva näyttää kuvattavana olevien ihmisten inhimillisyyden, yksilöllisyyden ja sen, miten ihmiset ovat lopulta aina jonkin yksinkertaistavan määreen ulottumattomissa. Pysin kuvaamieni henkilökuvien kautta tuomaan esiin, että lapsettomuuskeskustelussa puhutaan tilastoryhmän sijaan nimenomaan tuntevista, elämänhistorian omaavista yksilöistä. Useiden henkilökuvien sarja aiheen tiimoilta myös vahvistaa ajatusta, että yksittäistapauksien sijaan on kyse jostain laajemmin koetusta.

Mutta mistä sitten puhutaan, kun puhutaan henkilökuvista? Tutta Palinin (1993, 12, 16-18) mukaan henkilökuva on kuva, jossa ihminen esitetään jonkin lajin tai tyyppin edustajana, eikä erillisellä persoonallisuudella ole itseisarvoa. Sen sijaan autonomista ihmisyksilöä esittävää kuvaa kutsutaan muotokuvaksi. Näiden kahden kuvatyyppin erottelu toisistaan voi olla kuitenkin hyvin ongelmallista. Puhdasta ihmisyksilöä tai tyyppiä ei nimittäin ole olemassa. Anonyymissäkin tyyppikuvassa on aina mukana yksilöllisyyttä ja muotokuva esittää lopulta yksilöllisyyttä yleisenä kategoriana, sillä halusimme tai emme, samat lajituntomerkit kuitenkin pätevät vuosisadasta toiseen. Oleellista on mielestäni se, että yksittäisen henkilön kuvalla on aina yleistettävissä olevia ulottuvuuksia. Vaikka kuva täyttäisikin autonimisen muotokuvan edellytykset, voidaan sitä kuitenkin käyttää henkilökuvan tavoin. Koen, että näin tapahtuu teoksessani. Kuvatut naiset esiintyvät sekä lapsettomien ihmisten edustajina mutta myös itsellisinä persoonina, sekoittaen rajaa muotokuvan ja henkilökuvan välillä, toimien molempina yhtäaikaaisesti. Estetiikkansa puolesta kuvat kallistuvat muotokuvien puolelle, sillä niissä esiintyvät viitteet korostavat jokaisen kuvattavan omaa persoonaa, mutta kontekstinsa puolesta ja sen ristiriidassa liitän kuviin myös henkilökuvan ominaisuuksia.

Kasvojen näkymisessä kuvassa on erityinen rooli, jolla yksilö nousee massasta. Noin kaksi kolmasosaa ihmisten välisestä viestinnästä on nonverbaalista ja vuorovaikutuksessa

Kuva 19. Teoksesta Odotustila

ihmisen kasvot muodostavat ruumiin kielestä olennaisimman osan. Sen avulla pystymme viestimään asioita, joihin sanat eivät yllä tai joita emme halua tuoda sanoin julki. Sosiologi Georg Simmelin katsomiseen perustuvan käsityksen mukaan kasvot tarjoavatkin tien ihmisen perustaan. Ne ovat sen elämäkokemuksen symboli, jota jokainen meistä elämäntarinalleen kantaa. Kasvot toisin sanoen avaavat välittömästi tien toisen ihmisen olemukseen. Tämän johdosta, vaikka ihminen yrittäisi olla kasvoiltaan ilmeetön, ilmaisee hän kasvoillaan jatkuvasti. (Seppänen 2001a, 103, 107.) Kun kasvot eivät ilmaise jotain tietoisesti valittua, ne päästävät vuorovaikutuksessa pintaa syvemmälle, näyttäen jotain muuta, mikä on katsojan samaistuttavissa.

Tämä on mielestäni oleellista siksi, että kasvojen kautta tunnistamme inhimilliset piirteemme. Luemme välittömästi viestejä toisten ihmisten kasvoilta, sillä niihin kirjoitettu kieli on kulttuurisesti opittua, osa yleismaailmallista. Kasvot rakentavat suhteita toimijoiden välille, sillä näemme aina itsemme toisen kuvassa, tunnistamme niissä myös omat heikkouksemme ja vahvuutemme. Kasvojen kautta luomme kuvaa ja käsitystä niiden kantajasta, minkä kautta pääsemme lähemmäs ja intiimimpään suhteeseen kuvan kohteen kanssa, kiinnittäen ehkä abstrakteinkin pidetyt asiat oikeisiin, arkisiin elämäkokemuksiin. Tämä tuo marginaalissakin pidetyt asiat laajaan, jokaisen arjessa koetun tunneskaalan piiriin. Kykenemme näkemään ja kohtaamaan meille tuntemattomiakin asioita ilmentävät ihmiset moniulotteisina kokonaisuuksina, joiden kantamat tunteet voimme hetkeksi ottaa myös omaan kehoomme.

Oleellista henkilökuvissani on se, että kuvaamani naiset katsovat kuvissa suoraan kameraan. Näin jokainen kuvien katsoja kohtaa heidän katseensa. Tämä on tärkeää siksi, että katseella on erityinen sosiologinen funktio; katse tunnustaa toisen ihmisen vuoropuhelun kohteeksi ja välittää tiedon siitä, että katseen kohde on tullut nähdyksi. Katse itsessään tekee mahdolliseksi myös yhteiskunnan sosiaalisten rakenteiden perustan olemassaolon. Yksi laajasti havaittava tapa marginalisoida ja sulkea ihmisiä hyväksytyyn normin ulkopuolelle onkin tehdä heidät näkymättömiksi, jättää pois visuaalista järjestystä ylläpitävästä kuvastosta. (Seppänen 2001a, 44, 99-100.)

Tämä ilmenee myös lapsettomuuskeskustelussa. Artikkeleita ja tutkimuksia kuvittavat usein tilastokäyrät, vauvojen kuvat tai aiheen parissa työskentelevien tutkijoiden kasvot. Kun lapsettomat ovat läsnä vain numeroina ja tilastollisena ryhmänä, unohtuu monesti se, että keskustelua käydään itsellisten yksilöiden elämästä. Miten asioista puhutaan, ilmentyy myös siinä, miten niitä kuvataan (Tervahartiala 2016, 29). Lapsettomista tulee ”ne”, ryhmä, joka on ulkopuolinen ”meistä”. Katseensa pois kääntämällä voi mitätöidä toisen olemassaolon ja vahvistaa toiseuden asemaa. Katsomalla silmiin taas tunnustaa toisen ihmisen. Katsomalla kuvaamiani naisia silmiin teoksen katsoja ei voi ohittaa heidän olemassaoloaan, mikä avaa väylän vuoropuhelulle. Toiseuden purkamisen on avain myös normin purkamiseen, mikä on yksi teokseni päätavoitteista.

4.4 Henkilökuvien eettisyydestä ja vallankäytöstä

Valokuvauksen yhteydessä painotetaan kuvaajan valtaa, joka koetaan usein negatiivisena määreenä. Tapio Onnela (1993,51) kuitenkin toteaa, että valta olisi voimaton, jos sen ainoat tarkoitusperät olisivat pelkästään alistavia. Päinvastoin, voimakkaimmillaan valta tuottaa niin ruumista kuin henkeäkin hyödyttäviä asioita, luo hyvinvointia sen sijaan, että rajoittaisi sitä. Valokuvaan, sen ottamiseen ja esittämiseen, liittyy toki aina valtaa, mutta lopulta mielestäni oleellista on se, millä tarkoitusperillä ja mihin valtaa pyrkii käyttämään.

Michel Foucaultin (2014, 69) mukaan valta on voimasuhteiden moninaisuutta. Valokuvaukseen liittyvässä valtakeskustelussa mielestäni unohtuu usein kuvatulla oleva valta. Silloin, kun kuvaustapahtuma tapahtuu yhteisymmärryksessä, käyttää myös kuvattava valtaan tulemalla katseen kohteeksi. Oman työni kohdalla näen asian niin, että kuvaamalla lapsettomia naisia tarjoan heille mahdollisuuden tuoda omien kasvojensa kautta heidän tärkeäksi kokemaansa asiaa esille. Toisin sanoen tarjoan heille mahdollisuuden käyttää heidän elämäntarinansa tuomaa valtaa suhteessa lapsettomuuden julkiseen käsittelyyn. Tämän johdosta koen, että vaikka teokseni on toteutettu täysin omista lähtökohdistani ja edustaa omaa näkemystä ja tulkintaani, se on osaksi myös meidän yhteinen kannanottomme.

Kuvattava ja kuvaaja eivät voi asetelmallisesti olla koskaan täysin tasa-arvoisia. Tasa-arvoisuutta pidetään kuitenkin yleisesti tavoitteena eettisellä pohjalla olevassa valokuvauksessa, sillä kuvattavien voi olla vaikeaa hahmottaa, mille kaikelle heidän kuvansa voivat kuvanottohetken jälkeen altistua. (Seppänen 2001b, 182-183.) Kuvaajana tämä on asia, mikä askarruttaa myös itseäni. Toimintani eettisyys on itselleni hyvin tärkeä asia, niin valokuvauksessa kuin elämässä ylipäätäänkin. Monesti projektini edetessä pohdin, käsittelenkö kuvaamieni ihmisten kuvia teokseni osana varmasti sellaisella tavalla, että kuvattavana olleet kokevat osallistumisensa myönteisenä vielä valmiin teoksen nähdessään. Saatuani yhteyden kuvauksista kiinnostuneisiin naisiin, lähetin heille kaikille pitkän sähköpostiviestin, jossa kerroin mahdollisimman yksityiskohtaisesti mitä olen tekemässä, miten ja miksi, sekä missä kuvia tullaan mahdollisesti esittämään. Tämän jälkeen varmistin, että kuvauksista kiinnostuneet olivat yhä halukkaita osallistumaan. Kirjoitin myös kuvauslupasopimuksen, jonka pyysin jokaisen kuvattavani allekirjoittamaan. Sopimuksessa kuvattava antoi suostumuksensa kuviensa käyttämiseen osana teostani ja annoin siinä myös oman takeeni sille, ettei kuvia tulla muussa yhteydessä käyttämään. Sopimus allekirjoitettiin vasta kuvausten jälkeen, jotta jokainen sai mahdollisuuden vielä arvioida, haluaako varmasti olla mukana ja kokeeko, että tekemäni työ on sellainen, mihin he uskovat. Koin allekirjoitukset luottamuslauseeksi myös minua kohtaan kuvaajana. Näillä toimilla pyrin varmistamaan, että kuvattavat ovat mahdollisimman hyvin tietoisia teokseni luonteesta ja siitä, mihin omilla kasvoillaan lähtevät mukaan.

Toisaalta en usko, että kuvaaja itsekään voi täysin tietää, minkälaisen elämän kuvat saavat sen jälkeen, kun ne asetetaan julkisesti esille. Mietin pitkään, onko egoistista laittaa oma kuvani teoksen lapsettomien naisten henkilökuvien joukkoon, mutta samalla koen sen tärkeäksi, sillä mielestäni se lisää teoksen prosessin läpinäkyvyyttä ja asettaa minut itseni samaan asemaan kuin muut kuvaamani naiset. Altistamalla itseni samalle kohtaamiselle ja käsitteilylle, mitä muut teoksessani esiintyvät lapsettomat, saan itselleni rauhan siitä, että tekijänä yritän toimia mahdollisimman vilpittömästi ja kunnioittavasti kuvattaviani kohtaan.

Mielenkiintoinen havainto itsessäni vallankäytön suhteen on se, että kuvaajan vastuun ja vallankäytön pohdinta kohdistuu lähes täysin henkilökuvieni tekemistä kohtaan. Suhtaudun ja käytän valtaa todella eri tavalla kuvatyypistä riippuen. Siinä, missä toimin varovaisesti ja neuvotellen henkilökuvien kohteiden kanssa, toimin täysin päin vastoin niin sanotun vastapuolen edustajien kuvien kanssa. Olen miettinyt pitkään, mihin sävyyn esitän lapsettomat naiset, mutta työtehtävissään esiintyvien tutkijoiden kohdalla tämä jää lähes täysin sivuun. Tätä pohtiessani koen, että ero on siinä, miten henkilökohtaiselle alueelle kuvien kanssa mennään. Lapsettomat naiset edustavat itseään henkilöinä, kun taas koen, että tutkijat edustavat kuvissa ammattikuntaansa ja julkista työprofiilia. Lapsettomien kanssa olen järjestänyt erikseen kuvaukset ja luonut tilan, missä kuvat on otettu, kun taas toisen kuvatyypin kuvissa olen kuvannut tutkijoita heidän työtehtävissään ulkopuolisena tarkkailijana julkisissa tilaisuuksissa. Esitän väestötutkijat kysymyksiä herättävässä valossa yhteiskunnallisten toimijoiden roolissa, en itsellisinä henkilöinä. Koen, että demokraattisessa sivistysvaltiossa on hyväksyttävää ja myöskin suotavaa esittää kysymyksiä ja kritiikkiä julkista elintä ja sen edustajien toimia kohtaan. Julkisessa valtiollisessa virassa toimivien henkilöiden tulisi myös olla tietoisia ja vastaanottavia kritiikin esittämiselle. Tämä ei poista tai vähennä vallankäyttöä olemassaoloa, mutta mielestäni tekee sen käytön jakautumisen perustellummaksi.

4.5 Miten tuoda kuvallisesti esiin yhteiskunnassa käytävää keskustelua ja sen luomaa painetta

Yhteiskunnallisen ulottuvuuden kuvaaminen teokseni osana osoittautui itselleni hyvin haasteelliseksi. Koen olevani kuvaajana hyvin käytännönläheinen ja sellaisen asian esittäminen kuvalla, mitä ei voi suoraan kuvata, aiheutti paljon harharetkiä ja turhautumista. Kuvaan usein myös hyvin täsmällisesti; mietin ensin mitä kuvaan ja miksi ja vasta sitten tartun kameraan. Siinä missä henkilökuvia ottaessani olin jo miettinyt suuntaviivoja ja tehnyt valintoja ennen kuvattavieni kohtaamista, oli yhteiskunnan osuuden kuvaaminen tehtävä kokeilun ja erilaisten yritysten kautta, mikä oli minulle työskentelytapana suhteellisen vieras.

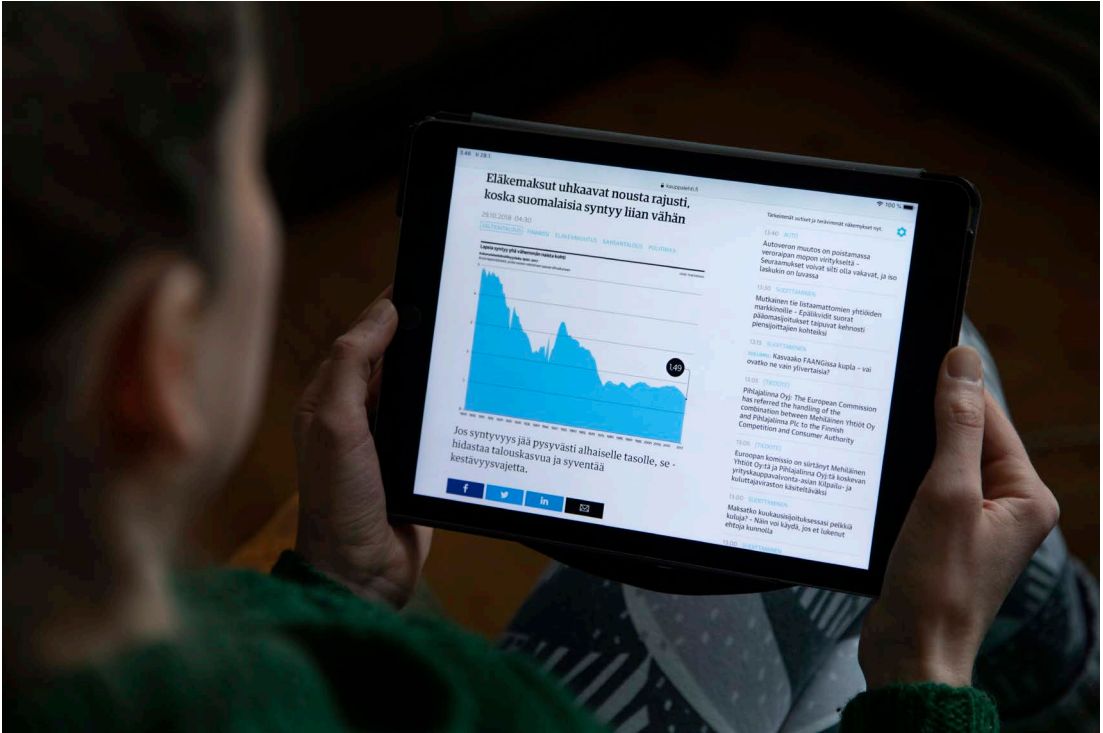
Aihettani selkeyttävässä seminaarissa, jota avasin luvussa 4.1, koin ottaneeni ensimmäiset kuvat, joissa olin päässyt aiheita jotenkin lähelle. Tapa, jolla seminaarin dioissa käsiteltiin lapsettomuutta, viestitti itselleni, ettei niiden tekijöillä ollut omakohtaista

suhdetta aiheeseen. Tapahtuman tarjoiluna olleet täytetyt croissantit tuntuivat kiteyttävän tapahtuman absurdiutta ja irrallisuutta lapsettomien todellisuudesta, osallistujajoukon yhteiskunnallista arvovaltaa ja hegemoniaa. Silti olin kuvistani epävarma, sillä niiden visuaalisuus oli itselleni hyvin epätyypillistä eikä kovin loistokasta.

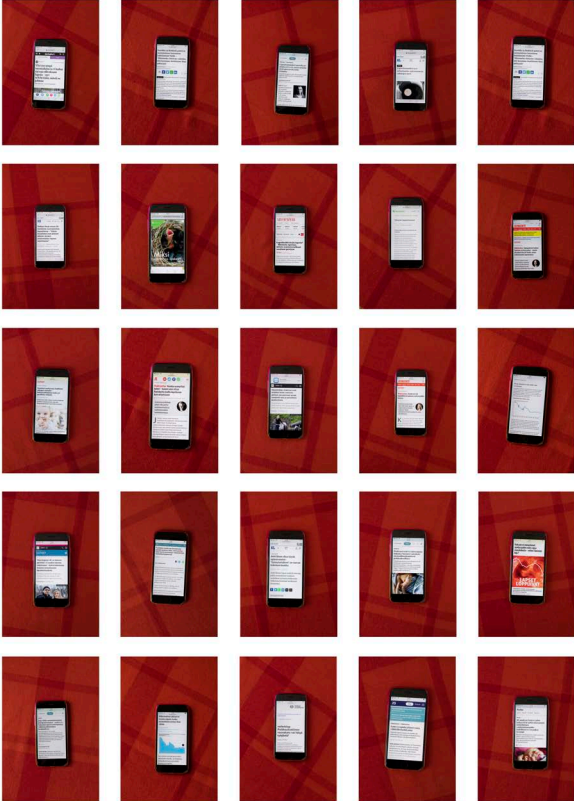
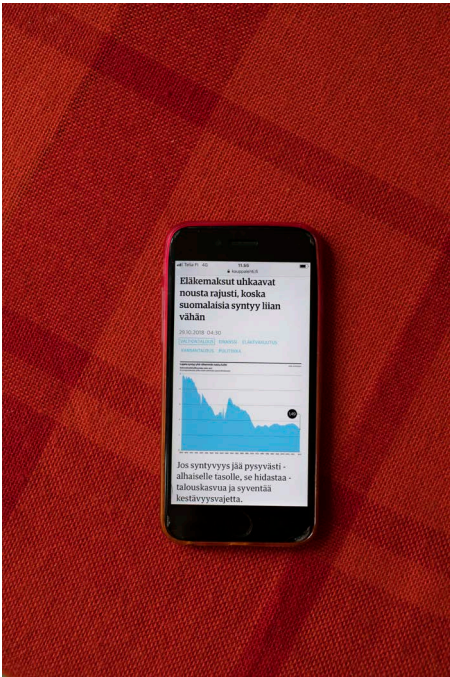
Halusin ilmentää jotenkin myös julkista keskustelua. Aluksi otin pelkkiä kuvakaappauksia artikkeleista ja kolumneista tietokoneen ruudulta aiheen tiimoilta, mutta ne eivät itsessään oikein kertoneet mitään. Kahlasin kirjastossa aikakauslehtiä ja yritin löytää paperisia versioita teksteistä toivoen, että niistä otetut kuvat olisivat olleet jotenkin kiinnostavampia, mutta nekään eivät tuoneet mitään uutta. Pelkät artikkelit, tilastot ja shokkiotsikot sinänsä eivät tuoneet aiheeseen sitä henkilökohtaisuutta, mitä kaipasin. Päädyin kuvaamaan artikkeleita ja tilastoja erilaisten laitteiden näytöiltä, sekä yksittäin että niin että laitetta käyttävä ihminen oli mukana kuvassa, tavoitteenani tuoda esiin sitä, että niitä lukee arjessaan yksilö. Yksittäin esitettyinä kuvina ne eivät kantaneet ja toivat mieleeni niin sanotun stokkikuvamaisen esitystavan (kuva 20). Yksittäisiä artikkeleita tärkeämmäksi nousi kuitenkin niiden määrä ja päätin kokeilla vaihtaa fokusta. Päätin kuvata artikkeleita kännykkäni näytöllä toistoa hyväksikäyttäen, esittäen ne lopuksi ikään kuin yhtenä kuvana ruudukon muodossa. Kuvasin puhelimet pöytäliinani päällä, sillä halusin, että kuvista välittyy se, että ne ovat jonkun ihmisen kotona. Ihmisen, jonka henkilökohtaiseen maailmaan artikkelit tunkeutuvat voimalla (kuva 21 & 22).

Kaivettuani Threadin jäänteet uudestaan esiin, päädyin luomaan kuvaparin kahdesta kuvasta, jotka olivat minusta vahvoja ja yhdessä toivat esiin sitä, mitä yritin tavoitella. Toinen oli kuva minusta ja toinen puhelimesta tehty ruudukko. Tästä syntyi ajatus, että rakentaisin teostani ikään kuin kuvapareina, henkilökuva ja jokin yhteiskunnan luomaa painetta kuvaava kuva tai kuvia. Jäin tähän ajatukseen kiinni, mikä alkoi luomaan painetta myös kuvien ja aihealueiden määrästä. Lapsettomuus aiheena on valtava ja siihen liittyy määrättömästi erilaisia asianhaaroja ja juonteita. Yritin hahmottaa erilaisia ilmentymiä, jotka liittyisivät yhteiskunnan paineeseen. Pohdiskelin samaan aikaan myös paljon biovallan käsitettä, mikä alkoi näkyä entistä vahvemmin kuvieni aiheissa. Kävin kuvaamassa muun muassa Sörnäisten rantatiellä loimuavaa väestömittaria, synnytysosastolle johtavia suuntanuolia Päijät-Hämeen keskussairaalassa ja lapsille suunnattua lisääntymisaiheista kirjanäyttelyä Oodissa. Kuvasin raskautta estäviä ja niitä edistäviä lääkkeitä sekä yritin päästä kuvaamaan Väestöliiton kirjastoon. Suunnittelin ja tein kokeiluja myös tavoista ilmentää aihetta erilaisen installaatioiden kautta, jotka toisivat esiin lisääntymiseen liittyvää stressiä ja synnytystalkoiden historiaa.

Etsin myös muita väestönkasvua käsitteleviä seminaareja, mutta koronan jatkuessa kaikki siirtyivät verkkoon. Mietin lisäksi mahdollisuutta käydä kuvaamassa uudestaan Turussa toimivaa tutkijaryhmää, jota olin käynyt kuvaamassa metodologisen kurssin aikana, mut-

Kuva 20. Luonnostelua sarjasta Thread

Kuva 21. & 22. Sarjasta Odotustila, alunperin kuvattu sarjaan Thread

ta en löytänyt kuvallisesti kiinnostavaa tapaa ilmentää valokuvan kautta tietokoneilla tehtävää tilastoanalyysiä. Tutkijoista ottamani henkilökuvatkaan eivät tuoneet mitään lisää aiheeseen. Koronapandemian vuoksi tutkijat siirtyivät etätöihin, joten ajatus jäi taustalle. Löysin kuitenkin kaksi webinaaria, joihin osallistuin, ja päädyin kuvaamaan niissä esiintyviä asiantuntijoita ja heidän ilmeitään ottamalla kuvakaappauksia tietokoneeni ruudulta. Toisen webinaarin päätin jättää teokseni ulkopuolelle, sillä se käsitteli lähinnä monikulttuurisia perheitä ja modernia perherakennetta, jonka koin menevän hieman oman aiheeni ytimen ulkopuolelle. Toinen webinaareista oli kuitenkin suoraan aiheeni ytimessä, Valtionkanslian järjestämä Kansainvälinen väestöpoliittinen seminaari, jossa puhujina toimivat muun muassa suomen johtavat väestöntutkijat ja jossa fokus oli nimenomaan Suomen tilanteessa (Kuva 23).

Kertynyt materiaali alkoi olla hyvin sekalaista niin laadultaan, aiheiltaan kuin visuaalimestikin. Tunsin painetta kuvien määrästä ja olin mielestäni lähtenyt liukumaan sen ulkopuolelle, mistä olin alun perin tahtonut teoksellani kertoa. Keskustelussa kuvieni äärellä ystäväni ja kollegani toi esiin ajatuksen, että mitä jos vähemmän olisikin enemmän. Hän ehdotti, etten yrittäisikään teoksessani tuoda jokaista osa-aluetta erikseen esille. Itselläni kesti aikaa omaksua tämä ja hylätä ajatukseni kuvapareista, mutta sen tehtyäni pystyin paremmin erottamaan, mikä kuvaamassani materiaalissa oli olennaista ja mikä rönkyi hieman ohi aikeen. Jäljelle jääneet kuvat tuntuivat silti olevan hyvin irtonaisia keskenään.

Kun olin hylännyt ajatuksen kuvapareista, yhteiskunnallisen osuuden rakenteeksi muotoutui ruudukon toistoa hyväksikäyttävä esittämistapa, joka oli olemassa jo kännykän ruutuja kuvatessa. Metodologisen kurssin aikana olin aloittanut kamppailun sen kanssa, miten yhdistää yhdeksi teokseksi kaksi erilaista kuvatyyppeä ja koen, että vasta ruudukoiden kautta sain kuvat lopulta pelaamaan yhteen. Jo Threadin aikana olin kompastunut siihen, että yritin asettaa kuviani lineaariseen muotoon. En kuitenkaan ollut työlläni kertomassa kronologisesti etenevää tarinaa, vaan havainnollistamassa tunnetta kahden eri maailman törmämisestä. Valokuvataiteilija Jan Kaila kuvaa ruudukon käyttöä omissa töissään teoksessaan *Valokuvallisuus ja esittäminen nykytaiteessa* (2002, 69-70) merkinneen hänelle ilmaisunsa muuttamista perinteisestä lineaarisesta kerronnasta ja yksittäisten valokuvien painoarvosta kohti simultaanisuutta. Hänen mukaansa tämän kaltainen esitystapa ei pidä sisällään aikaan liittyvää kausaalista kerrontaa, joten teoksia katsottaessa painoarvo siirtyy itse katsojan ja teoksen väliin sen sijaan, että katsoja seuraisi teoksen sisältämää ajallista illuusiota. Myötäillen hänen ajatuksiaan, sillä ruudukkomainen esitystapa tarjoaa ensimmäisenä katsojalleen vaikutelman ja käsityksen jostain laajemmasta kokemuksesta kuin yksittäiset, säännönmukaisessa järjestyksessä esitettävät kuvat. Ruudukkomainen esitystapa myös ilmentää itsessään sitä levotonta ja painostavaa tunnetta, joka aiheen ympärillä mielestäni leijuu, etenkin tutkijoiden kasvonilmeiden aikaansaamassa hälinässä. Koen, että tämän tyylinen esitystapa palvelee paremmin sitä tarkoitusta, mikä työni taustalla on.

Kuva 23. Teoksesta Odotustila

4.6 Kuvateoksen rakentaminen tilaan; miten saada teoksen osat toimimaan keskenään

Jaoin lopulta teokseni kahteen osaan; toisaalla ovat lapsettomien henkilökuvat, toisaalla yhteiskunnassa tapahtuva häly. Lapsettomien naisten henkilökuvia kuuluu teokseen kahdeksan kappaletta, yhteiskunnan osuutta edustaa puhelimesta tehty ruudukko, seminaareista tehty ruudukko ja asukaslukumittarista otettu yksittäinen kuva. Nämä kokonaisuudet kommunikoivat keskenään ja peilaavat toinen toistaan; ne saavat sisällön ja kontekstin toisiltaan, eivätkä ne yksittäin puhuisi niin lujaa kuin toistensa kanssa. Siinä, missä henkilökuvien rauhallisuus ja hiljaisuus ilmenee sekä niiden esittämistavassa mutta myös kuvien sisällä, rikkoontuu ruudukkomaisen esittämistavan luomassa hälyssä ja sekasorrossa. Esittämistavat korostavat toinen toistaan, luoden ikään kuin kaksi törmäävää maailmaa, mikä oli alun perin tarkoituksenikin.

Siinä missä pyrin tekemään kuvaamistani henkilökuvista visuaalisesti kauniita, yritin esikuvieni tavoin tuottaa yhteiskunnan näkemyksen puolelle kuvia, joiden visuaalisuus ei houkuttele lempeitä tunteita ja myötätuntoa esiin. Alussa, kun käsittelin kuviani yksittäisinä kuvina, tämä oli haastavaa, mutta ruudukon osina kuvien visuaalisuus löytää paikkansa. Henkilökuvieni herkkyyden kohdatessa ruudukoiden painostavuuden, on tunnekokemus, jota yritän työlläni tuoda esiin, mielestäni läsnä.

Alun alkaen itselleni oli selvää, että olin tekemässä tilaan ripustettavaa teosta esimerkiksi kirjamuodon sijaan. Koska teos on sisällöltään ajankohtainen juuri tässä ajassa, halusin, että se on nimenomaan fyysisesti nähtävillä ja esitettävissä. Teokseni pääsee kunnollisesti oikeuksiinsa vasta fyysisessä tilassa. Parhaiten teos toimisi, jos henkilökuvat ja yhteiskunnan painetta kuvaava osuus olisivat erillisillä seinillä. Näin ne saisivat etäisyyttä toisiinsa, mutta keskustelisivat kuitenkin keskenään. Fyysisessä tilassa teokseen saisi voimaa myös kuvien koolla; mitä isommat ruudukot ovat, sitä painostavimmiksi ne muuttuvat. Ruudukot tarvitsevat fyysistä kokoa myös sen johdosta, että niiden yksittäisissä kuvissa oleva informaatio, esimerkiksi artikkelit kännykän näytöllä ja seminaarin diat, on luettavissa. Henkilökuvien rauhallisuutta ja hiljaisuutta taas korostaisi tila yksittäisten kuvien ympärillä ja lineaarinen ripustus, joka tekisi kuvista ikään kuin yhtenäisen rintaman. Kun vielä pidin yllä ajatusta kuvapareista, olin miettinyt, että henkilökuvat tulisivat valtavina printteinä seinälle. Lopulta pidän kuitenkin ajatuksesta, että printit ovat vähän pienempiä, joten katsojan on mentävä kuvia lähemmäs. Näin tulevat esiin myös katsojan toivotut fyysiset reaktiot; ruudukkojen painostavuus saa ottamaan askeleen taaksepäin, henkilökuvien rauhallisuus askeleen lähemmäs.

5 LOPUKSI

Lopullisen teokseni äärellä olen helpottunut; sain päätökseen puolitoista vuotta kestäneen prosessin, jonka loppuun saattaminen ei ollut itsestäänselvyys. Teokseni on myös ensimmäinen varsinainen työ, jonka olen saattanut kunnolla valmiiksi ja jonka julkista esittämistä en kavahda.

Henkilökohtaisena onnistumisena koen henkilökuvieni sarjan. Epävarmana kuvaajana se, että menin tuntemattomien ihmisten kotiin ja sain otettua jokaisesta kuvan luonnonvalolla, jonka esiintyminen vuoden pimeimpään aikaan oli välillä hieman vaakalaudalla, tuntui itseni voittamiselta. Se, että pystyin näkemään nopeasti uudessa tilassa, joka oli minulle ennalta täysin tuntematon sen, miten otollinen kuva tulisi sommitella. Myös kuvattavien kohtaaminen oli itselleni tärkeä ja opettavainen kokemus.

Suurin hankaluus teoksen kanssa oli sen kokoon saattaminen; miten löytää tapa yhdistää kahta eri kuvatyyppeä yhtenäiseksi teokseksi. Lopputulos on mielestäni hyvin selkeä ja se, miten ongelman ratkaisin tiivistää ja tuo esiin teoksen ydinaiheen ja saa teoksen eri osiot mielestäni pelaamaan hyvin yhteen. Olen opintojeni aikana kamppaillut oman tekijyyteni kanssa ja tuntuu, että aikaisemmissa töissäni en ole saanut ilmaisullisesti tuotua niihin sitä, mikä tekijänä itseäni inspiroi. Päättyminen ruudukoiden käyttöön osana teostani ja niiden kautta vaikutelmien luominen oli itselleni oivaltava keino lähestyä kuvallista esittämistapaa, sillä se rikkoo sitä lineaarista kerrontaa, jonka vangiksi koen välillä jääneeni myös valokuvaajana. Prosessini avulla pääsin taas askeleen lähemmäs sitä, minkälainen tekijyys puhuttelee juuri minua luovan prosessin toteuttajana.

Myös sisällöllisesti koen, että pääsin tavoitteeseeni. Teoksellani pyrin lisäämään sensitiivisyyttä lapsettomuuskeskusteluun tuomalla esiin sen nykyisen tökeryyden ja näyttämällä, että lapsettomuudessa puhutaan oikeista, tavallisista ihmisistä. Tietenkin vain aika tulee näyttämään, saako se teosta katsovissa henkilöissä aikaan toivomani reaktion vai ei, mutta nyt teoksen vielä ollessa omissa käsissäni koen, että se puhuu siitä, mistä sen toivoinkin. Aina toki tuntuu siltä, että kulloisenkin aiheen parissa voisi vielä jatkaa, mutta tämän teoksen kohdalla näen sen nyt olevan siinä pisteessä kuin sen pitääkin. Tietenkään se ei sulje pois sitä mahdollisuutta, että riittävän ajan päästä kaivan työni uudestaan esiin ja vien sitä vieläkin syvemmälle ja laajemmalle, sillä aiheesta esiintuotavia näkökulmia ja tunteita on lukuisia. Koen, että prosessin aikana oma kuvallinen ilmaisuni, hahmottaminen ja ajattelu on mennyt askeleita eteenpäin. Tulevaisuudessa katson teostani varmasti vielä toisin lasein, kuin mitä pystyn tässä hetkessä olevalta etäisyydeltä katsomaan.

LÄHTEET:

- Aarbakke, A. 2008. Tahaton lapsettomuus tunnekokemuksena. Tampereen yliopisto. Pro Gradu. Viitattu 4.10.2020. Saatavissa <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/104712/1544030473.pdf?sequence=1>
- Dunderfelt, T. 1997. Elämänkaaripsykologia – Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. 9. painos. Helsinki: WSOY
- Foucault, M. 2014. Tarkkailla ja rangaista. Helsinki: Otava.
- Himberg, P. 2012. Vanhapiika maksoi enemmän veroja. Yle Elävä arkisto. Viitattu 13.3.2021. Saatavilla <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/06/06/vanhapiika-maksoi-enemman-veroja>
- Jalovaara, M. 2019. neferblog: Poikkeuksellinen vauvakato vai hälyä tyhjästä? Turun yliopisto. Viitattu 16.3.2021. Saatavilla <https://sites.utu.fi/nefer/neferblog01/>
- Kaila, J. 2002. Valokuvallisuus ja esittäminen nykyaikaisessa – Teoksia vuosilta 1998–2000. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Musta Taide.
- Kelhä, M. 2014. Aikuisen naisen äitiys, kulttuuriset ikäjärjestykset ja naiskansalaisuus. Teoksessa Aapola, S. & Ketokivi, K. (toim.) 2014. Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Tampere: Nuorisotutkimusseura, 196–218.
- Kerttula, E. 2017. Lapseton valinta – Vapaaehtoinen lapsettomuus suomalaisten aikuisten keskuudessa. Tampereen yliopisto. Pro Gradu. Viitattu 4.10.2020. Saatavissa <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102223/GRADU-1509011154.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ketokivi, K. 2014. Aikuistumisen ja perheen perustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa. Teoksessa Aapola, S. & Ketokivi, K. (toim.) 2014. Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Tampere: Nuorisotutkimusseura, 100–137.
- Lehikoinen, E. 2020. Fiktio valta ja lisääntyminen. Perheyhteiskunta. Viitattu 5.1.2021. Saatavissa <https://www.perheyhteiskunta.fi/2020/10/29/fiktio-valta-ja-lisaantyminen/>
- Lehtinen, J. & Sarvas, S. (toim.) 2018. Nainen, mikset jo lisääntynyt? Jenny +. Yle Asia. 5.11.2018.

Luukkonen, I. 2009. Kaksi matkaa – Valokuvan poeettisuudesta ja suoruudesta. Teoksessa Erävaara, T. & Tanskanen, I. (toim.) 2009. Välissä – valokuvat ymmärtämisen välineinä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 119–144.

On Abortion – And the repercussions of not having access. Laiaabril.com. Viitattu 16.3.2021. Saatavissa <https://www.laiaabril.com/project/on-abortion/>

Onnela, I. 2020. Vapaaehtoinen lapsettomuus mediassa – median kehysanalyysi Helsingin Sanomien kirjoituksista. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu. Viitattu 13.3.2021. Saatavissa <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/69734/1/URN%3ANBN%3Afi%3A-jyu-202006053991.pdf>

Onnela, T. 1993. Valokuvan ja vallan liitto – Valokuvaus tiedonkeruun koneistossa. Teoksessa Ripatti, M. (toim.) 1993. P:n tarina ja herraa silinterissä. Helsinki: Valokuvataiteen seura ry, 49–86.

Palin, T. 1993. Turkulaisen säätyläistön arkistoitu intimiteetti - J. Reinbergin kokoelma ateljeemuotokuvan murroskaudelta. Teoksessa Ripatti, M. (toim.) 1993. P:n tarina ja herra silinterissä. Helsinki: Valokuvataiteen seura ry, 25–47.

Palin, T. 2009. Valokuva tekstinä ja tunteita herättävänä esineenä – Esipuhe. Teoksessa Erävaara, T. & Tanskanen, I. (toim.) 2009. Välissä – valokuvat ymmärtämisen välineinä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 11–17.

Ranta, R. 2017. Odotus. Helsinki: Musta Taide.

Saraste, L. 1996. Valokuva tradition ja toden välissä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Musta Taide.

Seppänen, J. 2001a. Katseen voima – kohti visuaalista lukutaitoa. Tampere: Osuuskunta Vastapaino

Seppänen, J. 2001b. Valokuvaa ei ole. Helsinki: Musta Taide.

Simpukka ry. Tahaton lapsettomuus kokemuksena. Viitattu 5.10.2020. Saatavissa <https://www.simpukka.info/mita-lapsettomuus-on-2/>

Sorsa, T. 2020. Johdanto. Teoksessa Sorsa, T (toim.) Kestävän väestönkehityksen Suomi – Väestöliiton väestöpoliittinen raportti. Helsinki: Väestöliitto ry. Viitattu 13.3.2021. Saatavissa https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/c847b683-kvs_saavutettava.pdf

Tervahartiala, A. 2016. He, joista ei koskaan tule me – toiseuden tuottaminen ja ylläpito kuvajournalismissa sekä ulkomaan uutisoinnissa. Tampereen yliopisto. Pro Gradu. Viitattu 4.2.2021. Saatavissa <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/99361/tervahartiala.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Tilastokeskus. 2020. Maaseutualueilla korkeampi syntyvyys, kaupunkialueilla enemmän syntyneitä. Viitattu 3.1.2021. Saatavissa https://www.stat.fi/til/synt/2019/02/synt_2019_02_2020-12-04_tie_001_fi.html

Tuori, S. 2001. Vallan kuva – Valokuva kontrollipolitiikan välineenä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Musta Taide.

Valtioneuvoston kansila. 2020. Väestöpoliittinen selvitys. Viitattu 4.10.2020. Saatavissa <https://vnk.fi/vaestopoliittinen-selvitys>

Kuvalähteet:

Kuva 1. Brotherus, E. 2011-2015. Teoksesta Carpe Fucking Diem. Viitattu 5.4.2021. Saatavissa <http://www.elinabrotherus.com/carpe-fucking-diem/h9mumsybi505y-3niwt2t60r3z0odca>

Kuva 2. Brotherus, E. 2011-2015. Teoksesta Carpe Fucking Diem. Viitattu 5.4.2021. Saatavissa <http://www.elinabrotherus.com/carpe-fucking-diem/y1r7y5l47fwyf9tn601h1h-pify4ucb>

Kuva 3. & 4. Ranta, R. 2017. Odotus. Helsinki: Musta Taide.

Kuva 5. & 6. Felkin, D. 2019. Teoksesta Mum's Not the Word - Childless, Childfree. Viitattu 5.4.2021. Saatavissa <https://internationalphotogrant.com/winners-gallery/photogrvphy-grant-2016/people/hm/181>

Kuva 7. & 10. Abril, L. 2018 Aukeamat teoksesta On Abortion. Kuvakaappaukset taiteilijan kotisivuilta. Viitattu 5.4.2021. Saatavissa <https://www.laiaabril.com/book/lobismuller-copy/>

Kuva 8., 9. & 12. Abril, L. 2018. Teoksesta On Abortion. Kuvakaappaukset taiteilijan kotisivuilta. Viitattu 5.4.2021. Saatavissa <https://www.laiaabril.com/project/on-abortion/>

Kuva 11. Simon, T. 2015. Teoksesta Paperwork and the Will of Capital. Kuvakaappaus taiteilijan kotisivuilta. Viitattu 5.4.2021. Saatavilla <http://tarynsimon.com/works/pwc/#16>

Kuva 13. Metso, J. 2014. Teoksesta Voodoo - Afrikan arkea. Viitattu 5.4.2021. Saatavissa <https://yle.fi/uutiset/3-7499678>

Kuva 23. Ruutukaappauksen seminaarin tallenne saatavissa <https://www.youtube.com/playlist?list=PLbR0oH-F5gDUXK9XQN8YVi-of60lgC3nE> Viitattu 5.4.2021